

การสร้างความปลอดภัยภายหลังความรุนแรงในรวันดา :

บทเรียนสำหรับสังคมไทย

Reconciliation After Violence in Rwanda : Lesson for Thai Society

ชลัท ประเทืองรัตนหา

Chalat Pratheuangrattana

บทคัดย่อ

เหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในรวันดาเมื่อ 18 ปี ที่ผ่านมา มีผู้สูญเสียชีวิตนับล้านคนในระยะเวลาเพียงแค่ 4 เดือน เป็นความรุนแรงที่ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงชั่วข้ามคืน แต่สะสมและก่อตัวมาอย่างต่อเนื่อง การที่คนต่างเผ่าจะลุกขึ้นมาสังหารคนอื่น นั้นย่อมต้องมีทัศนคติที่เห็นว่าอีกฝ่ายมิใช่คนหรือมีคุณค่าต่ำกว่าความเป็นคน ประกอบกับสภาพสังคมที่มีความไม่เป็นธรรมที่จะช่วยกระตุ้นให้เกิดการใช้ความรุนแรงได้โดยง่าย แม้ว่าความรุนแรงจะขยายตัวไปในทุกระดับของรวันดา ชาวรวันดาก็สามารถก้าวข้ามพ้นความรุนแรงและความเกลียดชัง ไม่มีการแบ่งแยกชาวฮูตูและตุตซีอีกต่อไป มีแต่ชาวรวันดาเท่านั้น การจัดการกับปัญหาความรุนแรงดังกล่าว น่าจะเป็นบทเรียนให้คนในสังคมไทยได้เรียนรู้ร่วมกันถึงหนทางไปสู่การสร้างสันติภาพอย่างมั่นคงต่อไป

คำสำคัญ: ความปลอดภัย ความรุนแรง บทเรียน

Abstract

The Rwandan Genocide was the 1994 mass murder of a million people in the small East African nation of Rwanda. This event did not happen in just one day but it was established for long time before the violence being used. What can made one human being in one tribe deciding to kill human being in other tribe may be a hostile attitude towards the others such as by considering other human as animals. This attitude may be fueled and become violence easily if

there was unfair condition in the society. However, the experience of Rwanda after the genocide event showed that even violence occurred in every level of Rwanda, Rwandan were taught not to hate each other—Hutu and Tutsi can live together in the same community. Therefore, the lesson of conflict resolution taken from the Rwandan case would provide some idea for Thailand to reconciled its society.

Key words: Reconciliation, Violence, Lesson

บทนำ

ประเทศรวันดาเป็นที่รู้จักของประชาคมโลกจากเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่กระทำโดยคนในประเทศเดียวกันเองโดยชาวฮูตูสังหารชาวตุตซี มีคนเสียชีวิตนับล้านคน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวตุตซี แต่ก็มีชาวฮูตูลายกลางที่ถูกสังหารรวมอยู่ด้วย ในปี ค.ศ. 1994 เกิดการสูญเสียชีวิต ทรัพย์สิน มีการฆ่ากันเกิดขึ้นมากมาย เกิดรอยแตกร้าวในสังคมรวันดาครั้งสำคัญที่สุดในประเทศ จนกระทั่งนำมาสู่การสู้รบกันของ 2 กลุ่มชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่อง และได้ขยายการต่อสู้โดยแสวงหาแนวร่วมของประเทศเครือข่ายในแอฟริกา สู้รบกันทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน เกิดการสูญเสียชีวิตจากสู้รบอย่างยืดเยื้อ จุดรั้งให้ประเทศไม่สามารถพัฒนาได้อย่างที่ควรจะเป็น แต่ในที่สุดประเทศรวันดาก็สามารถก้าวผ่านโศกนาฏกรรมครั้งสำคัญไปได้ นำมาสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมได้ต่อไป จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ประเทศรวันดาใช้กระบวนการใดในก้าวข้ามผ่านวิกฤตการณ์ในชาติ และทำอย่างไรผู้คนในสังคมจึงก้าวไปสู่อนาคตร่วมกัน เพื่อนำมาเป็นบทเรียนให้กับสังคมไทยได้ประยุกต์ใช้ในการสร้างความปรองดองให้เกิดขึ้น

ที่มา : http://www.lonelyplanet.com/maps/africa/rwanda/map_of_rwanda.jpg

ข้อมูลพื้นฐาน

ประชากรในประเทศรวันดาแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มหลักคือ ฮูตูประมาณ 85 เปอร์เซ็นต์ ตูตซี ประมาณ 12 เปอร์เซ็นต์ บิกมีและทวาประมาณ 3 เปอร์เซ็นต์ หลังปี ค.ศ. 1991 มีประชากรฮูตูมากกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์ตูตซีมีประมาณ 8 เปอร์เซ็นต์ (Paris, 2004) ทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์พูดภาษาเดียวกัน มีวัฒนธรรมเดียวกัน นับถือศาสนาเดียวกันคือศาสนาคริสต์ รวมถึงการแต่งงานกันข้ามเผ่า (Waldorf, 2009) และปกครองภายใต้กษัตริย์ราชวงศ์เดียวกัน ลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างกันระหว่างฮูตูกับตูตซีคือ ชาวตูตซีมีรูปร่างสูง ผอม และดูเหมือนชายยุโรปมากกว่า ขณะที่ชาวฮูตูมีรูปร่างสั้น หนาและผิวเข้มกว่าชาวตูตซี (Nardone, 2010) นอกจากนี้ เบลเยียมได้จำแนกให้เห็นความแตกต่างระหว่างชาติพันธุ์ชัดเจนขึ้นด้วยการทำบัตรประชาชนให้กับชาวรวันดาทุกคนโดยระบุว่าเป็นชาวฮูตู ตูตซี หรือทวา (Clark, 2010) มากกว่า 85 เปอร์เซ็นต์ของแรงงานอยู่ในภาคเกษตรกรรม ประชากรในประเทศรวันดา 97 เปอร์เซ็นต์นับถือศาสนาคริสต์ 1.3 เปอร์เซ็นต์นับถือศาสนาอิสลามและที่เหลือนับถือศาสนาอื่น มีจำนวนผู้ไม่รู้หนังสือประมาณ 30 เปอร์เซ็นต์ของประเทศ (Westberg, 2010) สำหรับโครงสร้างในชุมชนเป็นครอบครัวขยาย นับถือระบบอาวุโส ด้านการเมืองมีการเลือกตั้งทั่วไป ในเดือนสิงหาคมปี ค.ศ. 2010 ประธานาธิบดีคากาเม (Kagame) ได้รับการเลือกตั้ง 93 เปอร์เซ็นต์ของคะแนนเสียง ได้กลับมาเป็นประธานาธิบดีในสมัยที่สอง (Dagne, 2011)

ความขัดแย้งและความรุนแรงในรวันดาและต่างประเทศ

1. **คู่ขัดแย้งที่เกี่ยวข้อง** ชาวฮูตูกับตูตซีเป็นคู่ขัดแย้งกัน โดยทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์สลับกันขึ้นมาใช้อำนาจและกดขี่อีกฝ่าย เมื่อฝ่ายหนึ่งมีอำนาจ อีกฝ่ายจะถูกปราบปรามและอพยพออกนอกประเทศไปแสวงหาแนวร่วมจากต่างชาติและอาศัยดินแดนของต่างชาติเป็นฐานทัพในการโจมตีอีกฝ่าย นำไปสู่สงครามทั้งในประเทศรวันดาและประเทศคองโก จากสงครามที่มีเวลานับสิบปีเกิดการสูญเสียชีวิตจากการสู้รบหลายครั้งและหลายล้านคน

2. **สาเหตุของความขัดแย้ง** นโยบายของจักรวรรดินิยมที่เห็น แบ่งแยกและปกครอง รวมทั้งการกดขี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอำนาจ ทำให้ทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้รับความเป็นธรรมในด้านต่างๆ จากการปกครองในช่วงที่อีกฝ่ายมีอำนาจ (Shyaka, 2004)

ในยุคอาณานิคมช่วงแรกเป็นการปกครองโดยประเทศเยอรมันในช่วงปี ค.ศ.1897 แต่เมื่อเยอรมันแพ้สงครามโลกก็ได้หมดอำนาจในการปกครอง ประเทศเบลเยียมเข้ามาปกครองแทนตั้งแตปี ค.ศ. 1918-1962 โดยให้อำนาจกลุ่มชาติพันธุ์ตู่ตชีในการปกครองต่อ (Sitkowski. 2006) กลุ่มตู่ตชีเป็นผู้นำทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น มีอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ มีแต่ตู่ตชีเท่านั้นที่เป็นผู้ปกครอง โดยกลุ่มฮูตูเป็นผู้ถูกปกครอง ผู้นำฮูตูทั้งหมดถูกปลดออกจากการเป็นผู้นำในชุมชน แม้กระทั่งในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาได้จัดเตรียมไว้ให้ชาวตู่ตชีมากกว่า 80เปอร์เซ็นต์ ซึ่งต่อมาก็จะได้ตำแหน่งระดับสูงในการบริหารประเทศ (Shyaka. 2004) นอกจากนี้ ตู่ตชีจะครอบครองวัวควายมากกว่า 10 ตัวต่อคน ขณะที่ฮูตูจะมีสิทธิครอบครองวัวควายน้อยกว่า 10 ตัวต่อคน (Clark. 2010) แต่เมื่อเบลเยียมถูกกดดันจากนานาชาติ และจากฮูตูให้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างการปกครองให้เป็นประชาธิปไตยรวมถึงการเรียกร้องเอกราชจากผู้นำชาว ตู่ตชี ประเทศเบลเยียมจึงได้มีการเปลี่ยนผู้นำมาเป็นกลุ่มฮูตูขึ้นมาที่มีอำนาจแทน และกลุ่มตู่ตชีกลายเป็นผู้ถูกปกครอง นับตั้งแต่วันที่ประเทศรวันดาได้รับเอกราชในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1962 (Paris. 2004) ภายหลังจากได้รับเอกราชรัฐบาลฮูตูได้สถาปนาอำนาจและเกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เพื่อตอบโต้การกระทำของชาวตู่ตชีในอดีต ทำให้ชาวตู่ตชีต้องอพยพออกนอกประเทศประมาณ 400,000 คน (Waldorf. 2009) ไปยังประเทศคองโก บุรุนดี แทนซาเนีย และอูกันดา ในปี ค.ศ.1961 ผู้นำฮูตู เกรกอรี คายิบันดา (Gregoire Kayibanda) ได้ขึ้นมาปกครองประเทศ โดยเน้นการเลือกปฏิบัติต่อชาวตู่ตชีอย่างต่อเนื่อง (Sitkowski. 2006) และนำไปสู่การสู้รบกันอย่างต่อเนื่องอีกนับสิบปี

3. สถานการณ์ความขัดแย้งและความรุนแรงในรวันดาและต่างประเทศ

สงครามกลางเมืองและการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในช่วงปี ค.ศ. 1990-1994 ในปี ค.ศ.1990 ชาวตู่ตชีจำนวน 4,000 คน ได้จัดตั้งจัดตั้งกองกำลัง the Rwandan Patriotic Front (RPF) (Paris. 2004) และได้พยายามกลับเข้าไปยึดอำนาจในประเทศรวันดา แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ โดย RPF ต้องการแบ่งอำนาจในการปกครอง (Power Sharing) และนำผู้ลี้ภัยชาวตู่ตชีกลับสู่ประเทศรวันดา ในขณะที่เดียวกันประธานาธิบดีจูเวเนล ฮับยาริมานา (Juvénal Habyarimana) ผู้นำชาวฮูตูถูกกดดันจากนานาชาติและชาวฮูตูให้เปลี่ยนจากการเมืองระบบพรรคเดียว ไปสู่สังคมประชาธิปไตย ข้อเสนอดังกล่าวยังไม่ได้รับการตอบสนอง แต่การ

สังหารชาวตุตซีซึ่งยังคงปรากฏอย่างต่อเนื่อง และมีการข่มขู่ว่าจะขับไล่ชาวฮูตูออกจากพื้นที่ถ้าให้ที่พักพิงแก่ชาวตุตซี (Waldorf, 2009) การต่อสู้ดำเนินต่อไปจนถึงปี ค.ศ.1992 ได้มีการทำข้อตกลงหยุดยิงโดยการไกล่เกลี่ยจาก the Organization of African Unity ภายหลังจากการเจรจาไกล่เกลี่ยนานนับปี RPF และรัฐบาลฮูตูได้ลงนามใน Arusha Accord ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1993 (Paris, 2004)

ประธานาธิบดีฮับยาริมานาต้องการบริหารประเทศต่อไป โดยมีพรรคการเมือง The National Revolutionary Movement for Development (NRMD) ซึ่งเป็นพรรคที่มีอำนาจตามกฎหมายมาตั้งแต่ ค.ศ.1975 ถึง ค.ศ.1990 และต้องการคงความได้เปรียบทางการเมืองไว้ แต่ก็ถูกกดดันจากแหล่งทุนต่างชาติและธนาคารโลกว่าจะไม่ให้การสนับสนุนเงินช่วยเหลือรวันดา ถ้าไม่ลงนามใน Arusha Accord และการจัดให้มีการเลือกตั้งที่ยุติธรรมและมีเสรี ผู้นำรัฐบาลจึงได้ลงนามในข้อตกลงดังกล่าวด้วยเกรงว่าเงินสนับสนุนจากต่างชาติซึ่งมีถึง 70 เปอร์เซ็นต์ของการลงทุนจะถูกระงับ (Paris, 2004)

Arusha Accord เป็นการแบ่งปันอำนาจในการปกครองกันระหว่างชาวฮูตูกับตุตซีในด้านการทหาร รวมถึงการให้ผู้ลี้ภัยอพยพกลับประเทศรวันดา และจัดให้มีการเลือกตั้งในปี ค.ศ. 1995 โดยมีการตรวจสอบโดยกองกำลังของนานาชาติเพื่อผลักดันให้ข้อตกลงได้รับการปฏิบัติ การปฏิบัติตามข้อตกลง Arusha Accord นั้น ทั้งสองฝ่ายยอมรับให้สหประชาชาติ โดย the United Nation Assistance Mission in Rwanda- UNAMIR เข้ามารักษาสันติภาพด้วยการทำให้เกิดการหยุดยิง และเกิดพื้นที่ปลอดอาวุธ(Demilitarized Zone)ในเมืองคิกาลี(Sitkowski,2006)

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในช่วงเดือนเมษายนถึงกรกฎาคม 1994 แม้ว่าจะมีการลงนามข้อตกลง Arusha Accord แต่ก็มีแรงต้านจากผู้มีอำนาจของ ฮูตู สมาชิกพรรคการเมืองของประธานาธิบดีฮับยาริมานา ปฏิเสธการทำตามข้อตกลง ไม่เข้าร่วมประชุมคณะรัฐมนตรี และต่อมาได้วางแผนในการกำจัดกลุ่มตุตซี รวมถึงกำจัดกลุ่มฮูตูพวกเดียวกันที่เป็นสายกลาง (Paris, 2004) มีการใช้สื่อ Radio-Television Libres des Mille Collines (RTLM) เป็นเครื่องมือทำให้เกิดความเกลียดชังต่อชาวตุตซี สื่อดังกล่าวนี้กระทำได้โดยระบอบฮูตู โดยเฉพาะตั้งแต่หลังปี ค.ศ.1990 มีเนื้อหาให้ทำลายล้างชาวตุตซี รวมถึงการปฏิเสธไม่ให้อยอมรับข้อตกลง Arusha Accord จุดที่เป็นข้ออ้างครั้งสำคัญและนำมาสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์

ตุ๊ดซี่คือ เหตุการณ์ที่ ประธานาธิบดีฮับยาริมานา เสียชีวิตจากการถูกยิงเครื่องบินตก ใกล้กับสนามบินคิกาลี คนบนเครื่องบินเสียชีวิตทั้งหมดรวมถึงประธานาธิบดีบูรุนดี สถานีวิทยุ Mille Collines เรียกร้องให้มีการล้างแค้นการเสียชีวิตของประธานาธิบดี (Paris. 2004) มีการโฆษณาชวนเชื่อ ตีตราว่าชาวตุ๊ดซี่เป็นเอริโอเปียซึ่งต้องการนำระบอบกษัตริย์กลับคืนมา และต้องการกำจัดชาวฮูตู (Waldorf. 2009) ชาวฮูตูหัวรุนแรงกระตุ้นให้สังหารชาวตุ๊ดซี่เพื่อจะได้ยึดทรัพย์สินสมบัติมาเป็นของชาวฮูตู นำไปสู่บรรยากาศของความหวาดกลัวและความไม่ไว้วางใจระหว่างกันในชุมชน (Shyaka. 2004) รัฐบาลฮูตูแจกจ่ายอาวุธให้กับคนในชุมชน โฆษณาชวนเชื่อว่าตุ๊ดซี่เป็นเหมือนแมลงสาบและงู (Westberg. 2010) และนำมาสู่การฆ่าชาวตุ๊ดซี่และฮูตูบางส่วนอย่างกว้างขวางทั่วประเทศ มีผู้เสียชีวิตนับล้านคน มีผู้อพยพอีกสี่ล้านคน ไปที่ประเทศเพื่อนบ้าน บูรุนดี แทนซาเนีย ซาอีร์ นับเป็นครึ่งหนึ่งของประชากรทั้งหมดก่อนเกิดเหตุการณ์ (Paris. 2004) ประชากรนับล้านคนได้รับผลกระทบจากการขาดแคลนอาหารในวันดา นอกจากนี้มีผู้หญิงถูกข่มขืนประมาณ 250,000 คน มากกว่าครึ่งล้านอพยพไปอยู่ในพื้นที่ปลอดภัย (Turquoise Zone) ในทางตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศวันดา (Kinloch. 1996) การสังหารชาวตุ๊ดซี่เกิดขึ้นแม้กระทั่งโดยเด็กอายุ 10 ขวบชาวฮูตูที่สารภาพว่ามีเด็กชาวฮูตู 3 คน ร่วมกันสังหารเด็กชาวตุ๊ดซี่โดยใช้มีดเป็นอาวุธ (Clark. 2010)

คนที่ถูกฆ่านับล้านคนส่วนมากเป็นตุ๊ดซี่และพวกฮูตูสายกลางที่สนับสนุนชาวตุ๊ดซี่ แม้แต่นายกรัฐมนตรีหญิงอะกาเซ ที่เรียกร้องให้เกิดสันติภาพก็ถูกปลดออกจากตำแหน่งและถูกฆาตกรรมในวันที่ 7 เมษายน ผู้ฆาตกรรมเป็นสมาชิกของ The Rwandan Government Forces และจากการ์ดของประธานาธิบดี รวมถึงกองกำลังทหารเยาวชน และอินเตราแฮมเว (Interahamwe) การสังหารหมู่เป็นการวางแผนอย่างเป็นระบบ มีการวางแผนล่วงหน้า มีความเชื่อว่าการเสียชีวิตของประธานาธิบดีเป็นเพียงข้ออ้างเพื่อใช้ความรุนแรงเท่านั้น (Sitkowski. 2006)

ผู้ถูกกระทำเป็นชาวตุ๊ดซี่และฮูตูสายกลาง ที่รวมชาวฮูตูด้วย เพราะกลุ่มฮูตูหัวรุนแรงเชื่อว่าฮูตูสายกลางคอยสนับสนุนชาวตุ๊ดซี่ ผู้กระทำเป็นชาวฮูตูในชุมชนที่เป็นเพื่อนบ้านกันกับชาวตุ๊ดซี่ โดยการสนับสนุนจากกองกำลังทหารหลายกลุ่ม ทั้ง Forces Army of Rwanda (FAR), the Presidential Guard, Rwandan Patriotic Army (RPA) และการวางแผน

มาจากกลุ่มชนชั้นนำทางการเมือง (Zorbas, 2004) กล่าวได้ว่าคนส่วนใหญ่ของทั้งประเทศได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ครั้งนี้ ไม่เป็นผู้กระทำ ก็เป็นผู้ถูกกระทำ หรือเป็นเพื่อน เป็นเครื่องมือของทั้ง 2 ฝ่าย (Westberg. 2010)

ในช่วงเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวตุตซี กองกำลังของสหประชาชาติ UNAMIR ไม่สามารถปฏิบัติงานได้บรรลุตามเป้าหมาย เนื่องจากการขาดการสนับสนุนกำลังพล รวมถึงอาวุธ แม้กระทั่งขาดอาหารให้กับทหารอย่างเพียงพอ (Sitkowski. 2006) มีผู้วิจารณ์ว่า UNAMIR ไม่ได้ประโยชน์อะไรจากการส่งกองกำลังเข้าไปแทรกแซง จึงถอนทหารออกจากเมืองคิกาลี คงเหลือทหารไว้เพียง 450 นาย ขณะเดียวกันกองกำลัง Rwandan Patriotic Front (RPF) ของชาวตุตซีสามารถเข้ายึดเมืองหลวงและจัดตั้งรัฐบาลได้ แต่ก็สูญเสียชาวตุตซีไปประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์จากเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Paris. 2004)

ต่อมารัฐบาลใหม่ที่มาโดยชาวตุตซี ได้เริ่มจับกุมผู้ต้องสงสัยเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม จนกระทั่งในเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ.1995 รัฐบาลตุตซีได้หยุดจับผู้ต้องสงสัยเนื่องจากผู้ถูกคุมขังล้นคุก ประมาณ 120,000 คน อยู่ในคุก (Westberg. 2010)

สงครามคองโก ในช่วงปี ค.ศ. 1996-1997, 1998-2003 หลังการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ในปี ค.ศ. 1994 กองกำลัง RPF ได้รับชัยชนะ กองกำลังของฮูตูได้อพยพไปอยู่ที่ประเทศซาอีร์ รวมถึงชาวฮูตูมากกว่า 1 ล้านคน ได้ลี้ภัยออกจากประเทศรวันดา กองกำลังได้เข้าฐานประเทศซาอีร์ในค่ายผู้ลี้ภัยเป็นสถานที่ในการสู้รบกับรัฐบาลตุตซี รัฐบาลซาอีร์นำโดยโมบูตู ซึ่งมีความสัมพันธ์กับ ประธานาธิบดีฮับยาริมานาสนับสนุนกองกำลังของฮูตู Forces Army of Rwanda (FAR) และได้ขับไล่ชาวตุตซีในประเทศคองโกออกนอกประเทศ ทำให้เป็นเหตุผลหนึ่งที่รัฐบาลตุตซีส่งกองกำลังบุกคองโกในปี ค.ศ.1996 โดยความร่วมมือกับอุกันดา แองโกลา และคามิลลาซึ่งเป็นผู้นำขบวนการ The Alliance of Democratic Forces for the Liberation of Congo-Zaire จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1997 กองกำลังตุตซี ล้มรัฐบาลโมบูตู และได้แต่งตั้งคามิลลาขึ้นมาเป็นประธานาธิบดีคองโก ในสงครามดังกล่าว กองกำลังทหารของรัฐบาลตุตซีทำลายค่ายผู้ลี้ภัยในซาอีร์ตะวันออก สังหารชาวรวันดาฮูตูและคองโกหลายหมื่นคน (Waldorf. 2009)

ในปี ค.ศ.1998 คาบิลลาเปลี่ยนจุดยืนกลับมาต่อต้านรัฐบาลตูดซี โดยสั่งให้ทหารของรัฐบาลตูดซีออกนอกประเทศ และเริ่มก่อกวนชาวตูดซีในคองโก รัฐบาลตูดซีตอบโต้ด้วยการให้การสนับสนุน Rally for Congolese Democracy (RCD) ซึ่งเป็นกลุ่มต่อต้านคาบิลลาและรัฐบาลรวันดาได้บุกประเทศคองโกอีกครั้งโดยความร่วมมือกับประเทศกัวเตมาและบูรุนดี แต่คราวนี้ ถูกต่อต้านจากแนวร่วมอีกฝ่ายประกอบด้วยประเทศแองโกลา นามิเบีย ซิมบับเว การสู้รบมีระยะเวลามากกว่า 5 ปี เป็นสงครามครั้งใหญ่ที่สุดคนหนับล้านพลัดถิ่นและพลเรือนถูกสังหารมากกว่า 3 ล้านคน (Waldorf. 2009)

รัฐบาลแซมเบียเข้ามาไกล่เกลี่ยและมีการลงนามใน Lusaka Peace Accord ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1999 โดยการไกล่เกลี่ยได้ข้อตกลงให้ถอนกองกำลังทหารออกจากคองโก จัดตั้งคณะกรรมการทหารร่วมกัน (Joint Military Commission) และกองกำลังรักษาสันติภาพของสหประชาชาติ MONUC และเห็นตรงกันให้ส่งผู้ต้องสงสัยว่ามีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ไปสู่การพิจารณาในศาลอาญาระหว่างประเทศสำหรับรวันดา International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR) (Waldorf. 2009)

ในปี ค.ศ.2001 คาบิลลาถูกลอบสังหาร ลูกชายคาบิลลาได้ขึ้นมารักษาการณ์ประเทศแอฟริกาใต้ได้เข้ามาช่วยกระบวนการพูดคุย นำไปสู่ข้อตกลง Sun City Accord ในเดือนเมษายน ค.ศ.2002 ลงนามโดยหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องยกเว้นบางกลุ่ม เช่น Rally for Congolese Democracy เป็นต้น ต่อมาในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.2002 มีการลงนามใน Pretoria Agreement รัฐบาลรวันดาให้คำสัญญาว่าจะถอนกำลังทหารทั้งหมดออกนอกประเทศคองโก และรัฐบาลคองโกก็ให้คำสัญญาว่าจะปลดอาวุธและส่งกองกำลังสูตออกนอกประเทศคองโก จำนวน 15,000-20,000 คน ต่อมาได้มีการเลือกตั้งโดยโจเซฟ คาบิลลา (Joseph Kabila) ได้รับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดี ในปี ค.ศ.2006 การถอนกองกำลังทหารออกจากคองโกไม่ได้ยุติการสู้รบในคองโก การสู้รบดำเนินต่อไปใน คิว โอตูรีและคาตังกาเหนือ กองกำลังรักษาสันติภาพของสหประชาชาติยังคงไม่สามารถรักษาสันติภาพให้เกิดขึ้นได้ (Waldorf. 2009) ในปี ค.ศ.2007 รัฐบาลรวันดาและคองโกได้ลงนามข้อตกลงสันติภาพร่วมกันในประเทศเคนยา เพื่อยุติการสู้รบ นำไปสู่สันติภาพร่วมกันในทวีปแอฟริกา โดยรัฐบาลคองโกจะปลดอาวุธกลุ่ม Forces Army of Rwanda และอินเตราแฮมเว

(Interahamwe) ของฮูตู และส่งกลับประเทศรวันดา แต่ถ้าใครไม่ประสงค์จะกลับประเทศรวันดา จะถูกส่งไปที่ค่ายผู้ลี้ภัยต่อไป (Dagne, 2011)

การจลาจลในตะวันตกเฉียงเหนือของรวันดา ปี ค.ศ. 1997-2001 การสังหารฮูตูที่ไปอยู่คองโกกลับประเทศรวันดาในปี ค.ศ.1996 และการล้มล้างอำนาจโมบูตูในปี ค.ศ.1997 ทำให้เกิดสงครามอีกครั้งในประเทศรวันดา ในปี ค.ศ.1997-1999 โดยรัฐบาลตุตซีที่จับกุมผู้นำที่เคยถูกสงสัยว่าฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ รวมถึง กลุ่ม Forces Army of Rwanda กลุ่ม Interahamwe และผู้ลี้ภัยจากตะวันตกเฉียงเหนือของรวันดา รัฐบาลตุตซีได้รณรงค์ให้สังหารฮูตูนับพันและมีผู้อพยพนับแสนคน รัฐบาลสามารถปราบกลุ่มกองกำลังฮูตูได้ในปี ค.ศ.1999 ผลักดันให้ฮูตูได้ออกนอกประเทศสู่คองโกอีกครั้ง จนกระทั่งในเดือนพฤษภาคมปี ค.ศ.2001 กองกำลังฮูตูได้บุกเข้ารวันดา The Army for the Liberation of Rwanda (ALIR) มีฐานอยู่ที่คิวกูเหนือ กลุ่มกองกำลังได้พ่ายแพ้และถูกจับประมาณ 1,800 รวมทหารเด็ก 280 คน (Waldorf 2009)

กระบวนการและกลไกในการสร้างความปลอดภัย

ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในประเทศรวันดา แทบทุกคนได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นผู้กระทำผิด เหยื่อ เครือญาติของเหยื่อ (Clark 2010) และลูกหลานไปยังประเทศเพื่อนบ้านในทวีปแอฟริกา เกิดการสู้รบกันนำมาสู่ความสูญเสียทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม กรณีกลุ่มชาติพันธุ์ฮูตูและตุตซีในประเทศรวันดา ใช้กระบวนการใดในการเปลี่ยนผ่านจากสังคมที่เกิดความสูญเสีย ที่มีการสู้รบกันอย่างโหดร้าย นำไปสู่สังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ การนำมาซึ่งความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน เพื่อก้าวข้ามพ้นจากวิกฤตการณ์ มีหลากหลายวิธี จุดเน้นที่สำคัญคือการลงโทษผู้กระทำผิด (Retributive Justice) รวมถึงการให้ผู้กระทำผิดได้สารภาพถึงความผิดที่ได้กระทำไป (Confess Their Crimes) นำมาสู่การได้รับความจริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อได้รับลดหย่อนการพิจารณาโทษจากศาล นอกจากนี้มีการเยียวยาความรู้สึกของผู้สูญเสีย การได้รับการขอโทษ การสำนึกผิดจากผู้กระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชน การบอกให้รู้ถึงสถานที่ที่นำชิ้นส่วนของผู้ถูกสังหารไปซ่อนไว้ เพื่อจะได้นำศพไปประกอบพิธีกรรมอย่างสมเกียรติ โดยมีรายละเอียดกลไกในการสร้างความปลอดภัย ดังต่อไปนี้

1. การลงโทษผู้กระทำผิดจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวตุตซี ได้ดำเนินการผ่านกลไกต่างๆ ทั้งศาลยุติธรรมภายในประเทศและระหว่างประเทศ

1.1. ศาลอาญาระหว่างประเทศสำหรับรวันดา (The International Criminal Tribunal for Rwanda the ICTR) ศาลอาญาระหว่างประเทศสำหรับรวันดาถูกตั้งขึ้นมาในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. 1994 จากการร้องขอของรัฐบาลตุตซี ให้สหประชาชาติเข้ามาดำเนินการต่อการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ สหประชาชาติจึงได้จัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศสำหรับรวันดา สถานที่ตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศฯ ตั้งอยู่ใน เมืองอรุซา ประเทศแทนซาเนีย โดยเน้นพิจารณาคดีเฉพาะการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ในช่วง 1 กรกฎาคม- 31 ธันวาคม ค.ศ.1994 (Westberg. 2010) เหตุผลในการจัดตั้งศาลอาญาระหว่างประเทศฯ เพื่อ 1) ช่วยกระบวนการสร้างความสมานฉันท์ในรวันดา 2) นำผู้นำระดับสูง (High-Ranking) มาเข้าสู่กระบวนการพิจารณาความยุติธรรม 3) เสนอแนะแนวทางการป้องกันมิให้เหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เกิดขึ้นอีก (Zorbas. 2004) โดยเริ่มพิจารณาคดีในปี ค.ศ.1997 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสหประชาชาติ 245,295,800 ดอลลาร์ จากปี ค.ศ.1994-2008 ใช้งบประมาณประมาณ 1.1 พันล้านดอลลาร์ มีผู้เปรียบเทียบว่าศาลอาญาระหว่างประเทศสำหรับรวันดา ตั้งขึ้นมาโดยสหประชาชาติ ไม่ได้จัดตั้งโดยรวันดาจึงเป็นประโยชน์ในการทำงานควบคู่กันไปกับศาลยุติธรรมของรวันดา (Westberg. 2010) การพิจารณาคดีของศาลอาญาระหว่างประเทศฯ มีคดี 23 คดีได้รับการพิจารณาเสร็จสิ้น ในเวลา 10 ปีครึ่ง ซึ่งทำให้ถูกวิจารณ์ว่าขาดประสิทธิภาพ พิจารณาได้แต่ผู้ต้องสงสัยในระดับรองลงไป รวมถึงประชาชนได้รับข้อมูลเกี่ยวกับองค์กรดังกล่าวน้อยมาก ว่าได้ทำอะไรบ้าง และถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับการยกเว้นการพิจารณาคดีของกองกำลัง RPF ของชาวตุตซี (Waldorf. 2009) นอกจากนี้ ประธานาธิบดีคากาเม (Kagame) เห็นว่าศาลอาญาระหว่างประเทศฯ ใช้งบประมาณสูงมาก หดไปกับการจ่ายเงินเดือนให้กับเจ้าหน้าที่ของสหประชาชาติ แต่ได้รับความยุติธรรมน้อยในแง่ของการพิจารณาคดี (Clark. 2010)

1.2. ศาลยุติธรรมรวันดา (The National Court System of Rwanda) หลังจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ผู้พิพากษาและทนายความถูกสังหาร หรือไม่ก็หลบหนีออกนอกประเทศ กระบวนการยุติธรรมของรวันดาประสบปัญหา ได้รับเงินการพิจารณาคดีจำนวนน้อย

บางครั้งไม่ได้รับการจ่ายเงิน ผู้พิพากษาที่เหลืออยู่ขาดประสบการณ์ แต่รัฐสภาก็ได้แก้ปัญหาหนี้ด้วยการผ่านกฎหมายในปี ค.ศ.1996 The Organic Law on the Organization of Prosecutions for the Crime of Genocide or Crimes against Humanity committed between October 1, 1990 and December 31, 1994 หลังจากผ่านกฎหมายดังกล่าว ก็มีข้อห่วงใยในการแทรกแซงจากอำนาจทางการเมืองของรัฐบาลตุตซ์ มีการวิจารณ์ว่ารวันดา ยังคงโทษการตัดสินใจให้ประหารชีวิตไว้ ทำให้อาจเกิดความคิดในการล้างแค้นต่อฝ่ายตรงข้าม (Zorbas. 2004) ซึ่งต่อมาในปี ค.ศ.2007 รวันดาได้ยกเลิกโทษประหารชีวิต

ในปี ค.ศ.2000 ชาวฮูตูถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดมากกว่า 120,000 คน อยู่ในกระบวนการยุติธรรม ถูกคุมขังในเรือนจำทั่วประเทศ มีคดีถึง 818,564 คดี (มีการคาดการณ์ว่าการพิจารณาคดีคงใช้เวลามากกว่า 100 ปีในการพิจารณาคดีใช้ระบบศาลปกติ) ระหว่างปี ค.ศ.1996-2006 ศาลยุติธรรมรวันดาพิจารณาคดีเสร็จสิ้นประมาณ 10,000 คน ทำให้ยังคงมีคนที่ยังไม่ได้รับการพิจารณาคดีอีกนับแสนคน เนื่องจากขาดทรัพยากร รวมถึงการแทรกแซงจากการเมือง (Waldorf. 2009) ในปี ค.ศ.2000 ศาลยุติธรรมพิจารณาคดีได้เพียง 2,500 คดีไม่ถึง 3 เปอร์เซ็นต์ของคดีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ (Clark. 2010) ในช่วงต้นปี ค.ศ. 1998 ผู้ถูกคุมขังจำนวน 405 คนตายในเรือนจำกลาง และสองในสามของผู้ถูกคุมขังไม่ได้รับอาหารจากครอบครัว ในปี ค.ศ.2002 ผู้ถูกคุมขังส่วนใหญ่ไม่ได้รับการตั้งข้อกล่าวหา สภาพความเป็นอยู่ในเรือนจำต่ำกว่าความเป็นมนุษย์ รัฐบาลไม่สามารถดูแลผู้ถูกคุมขังเหล่านี้ได้ ต้องอาศัยการช่วยเหลือด้านอาหารจากครอบครัวของผู้ถูกคุมขัง ซึ่งเดินทางด้วยเท้ามาที่ ศูนย์คุมขัง (Zorbas. 2004) จากสภาพปัญหาที่กล่าวมามีการเสนอให้ตั้งคณะกรรมการแสวงหาข้อเท็จจริงตามแบบอย่างของประเทศแอฟริกาใต้ แต่ในปี ค.ศ.1997 รัฐบาลรวันดาได้ออกมาปฏิเสธไม่ใช้กลไกดังกล่าวเนื่องจากเห็นว่าเป็นการลงโทษที่ไม่เหมาะสมในรูปแบบของการเล่าความจริงแตกต่างกับการนิรโทษกรรม (Clark, 2010)

2. ศาลยุติธรรมกาคาซา (The Gacaca Tribunal System) กับการลงโทษและสร้างความปลอดภัย

ภาษาชาวมียความหมายว่าหญ้าเล็ก (Small Grass) ศาลภาษาชาจึงมักได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นความยุติธรรมบนผืนหญ้า(Westberg. 2010)ศาลยุติธรรมภาษาชาตั้งขึ้นมาจากสภาพปัญหาศาลยุติธรรมของรวันดาไม่สามารถพิจารณาคดีได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ มีผู้ถูกคุมขังรอการพิจารณาคดีมากกว่า 100,000 คน มีค่าใช้จ่ายในการดูแลผู้ถูกคุมขัง 20 ล้านดอลลาร์ต่อปี (Clark. 2010) ในปีค.ศ.1998 มีการเสนอให้ตั้งศาลแบบดั้งเดิมในชุมชนคือศาลยุติธรรมภาษาชา เพื่อช่วยบรรเทาปัญหาของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก โดยให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และเป็นการให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาดั้งเดิมในชุมชน (จุดเน้นจะไม่นิรโทษกรรมให้กับผู้สารภาพแต่จะลดหย่อนโทษให้) (Zorbas. 2004)ศาลภาษาชาจัดตั้งขึ้นตามรัฐธรรมนูญของประเทศรวันดา ปี ค.ศ.2003 และกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญปี 2001 Organic Law NO 40/2000 OF 26/01/2001 Setting Up Gacaca Jurisdictions And Organizing Prosecutions For Offences Consulting The Crime Of Genocide Or Crimes Against Humanity Committed Between October 1,1990 And December 31,1994 ศาลภาษาชาไม่ได้จัดตั้งขึ้นมาเพื่อแทนศาลยุติธรรมในประเทศ แต่ตั้งขึ้นมาเพื่อช่วยลดความกดดันจากคดีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ที่ยังคงรอการพิจารณาอีกเป็นจำนวนมาก โดยคดีที่มีการกล่าวหาบุคคลสำคัญว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ก็ยังคงเป็นหน้าที่ของศาลยุติธรรมและศาลอาญาระหว่างประเทศฯ (Clark. 2010)

เป้าหมายของศาลภาษาชาคือ 1) ค้นหาความจริงว่าเกิดอะไรขึ้น 2) สร้างวัฒนธรรมให้ผู้กระทำผิดต้องได้รับโทษ 3) สร้างความสมานฉันท์ให้เกิดขึ้นและสร้างความเป็นเอกภาพในเดือนตุลาคม 2001 รัฐบาลเริ่มกระบวนการคัดเลือกผู้พิพากษาศาลภาษาชาจำนวน 260,000 คน โดยพิจารณาจากคุณธรรม และความไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ซึ่งถูกคัดเลือกโดยคนในชุมชนกันเอง ในปี ค.ศ.2009 มีศาลภาษาชา 12,013 แห่ง และมีผู้พิพากษา 169,442 คน (Westberg. 2010) ศาลภาษาชาเริ่มกระบวนการทั่วประเทศในปี 2006 องค์กรประกอบของศาลภาษาชาจะเป็นคนรุ่นใหม่มิได้เป็นผู้อาวุโสในชุมชน รวมถึงมี

สภาพสตรีรวมอยู่ด้วย (Waldorf, 2009) ประมาณ 35-40 เปอร์เซ็นต์ของผู้พิพากษาทั้งหมด ผู้พิพากษาจะต้องไม่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือนักการเมือง เพื่อให้กระบวนการของศาลกาชาซาไม่ถูกแทรกแซงจากทางภาครัฐและฝ่ายการเมือง (Clark, 2010)

จุดแข็งของศาลกาชาซาคือกระบวนการพิจารณามักจะเกิดขึ้นในสถานที่ที่มีการกล่าวหากันในระดับหมู่บ้านซึ่งเป็นการลดต้นทุนในการเดินทางได้ ผู้พิพากษาได้รับการจ่ายค่าจ้างไม่มาก ไม่เหมือนกับจ่ายให้กับผู้พิพากษาในศาลยุติธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งทำให้คดีได้รับการพิจารณาได้อย่างไม่ชักช้า มิเช่นนั้นนั้นอาจต้องใช้เวลาหนานับร้อยปีถึงจะพิพากษาเสร็จและไม่ต้องทำให้ผู้ต้องสงสัยอยู่ในคุกเป็นภาระให้กับส่วนกลาง และทำให้ขาดแรงงานในการทำเกษตรกรรม ในปี ค.ศ.2009 ศาลกาชาซาพิจารณาคดี 1.1 ล้านคดีเสร็จสิ้น เปรียบเทียบกับศาลยุติธรรม ปี 1997-2004 พิจารณาได้เพียง 10,026 คดี และศาลอาญาระหว่างประเทศ ที่พิจารณาได้เพียง 50 คดี (Westberg, 2010) นอกจากนี้ผู้ที่กระทำผิดต้องได้รับโทษ แม้ว่าการลงโทษจะลดลงไปตามการสารภาพ (Zorbass, 2004) เช่นการลดโทษลงไปครึ่งหนึ่ง แต่จุดอ่อนของศาลกาชาซามีผู้วิจารณ์ว่าเน้นไปที่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ต่อชาวตุตซี แต่ไม่เน้นพิจารณานักกองกำลัง Rawandan Patriotic Front ของตุตซีที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนต่อชาวฮูตูซึ่งผู้พิจารณาในศาลกาชาซา

กระบวนการที่ใช้ในการสร้างความสมานฉันท์และการเยียวยาโดยให้เหยื่อได้แสดงตัวว่าเป็นผู้กระทำผิด และขอโทษ โดยให้ทั้งเหยื่อและผู้กระทำได้มาพบกันทุกสัปดาห์ในชุมชนตรงนี้จะมีความเหมือนกับคณะกรรมการแสวงหาความจริงเพื่อความสมานฉันท์ของแอฟริกาใต้ ในด้านของความจริงว่ามีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เกิดขึ้นอย่างไร ถ้าใครสารภาพก่อนถูกกล่าวโทษ จะได้รับลดหย่อนการลงโทษ แต่ประสบการณ์แอฟริกาใต้จะแตกต่างออกไปคือ มีการนิรโทษกรรมแลกกับการพูดความจริง (Zorbass, 2004) กระบวนการที่ได้ใช้เป็นการให้เหยื่อได้เรียนรู้ความจริงของการเสียชีวิตของคนในครอบครัว รวมถึงได้รับทราบถึงสถานที่ที่ถูกนำศพไปทิ้ง และให้โอกาสผู้กระทำผิดได้สารภาพถึงเหตุการณ์ที่ได้กระทำ แสดงความสำนึกผิดและขอรับการให้อภัยจากชุมชน ซึ่งผู้พิพากษาก็จะพิพากษาโดยลดโทษให้กับผู้กระทำผิดดังกล่าว ศาลกาชาซาเป็นกระบวนการที่เน้นการสานเสวนา การรับฟังกัน เพื่อนำไปสู่ความปลอดภัย และเป็นที่สำคัญสำหรับการมาแก้ปัญหาาร่วมกัน เพื่อสร้างครอบครัวที่

แตกสลายกลับขึ้นมาใหม่ แม้ว่าการรับฟังเรื่องราวความโหดร้ายที่เกิดขึ้นต่อครอบครัวของตนเองจะเป็นสิ่งที่รับได้ยาก แต่ก็ยังคงมีคนต้องการไปร่วมในศาลกาชาชาเพื่อรับรู้ความจริงที่เกิดขึ้น เพื่อรู้ถึงสถานที่น่าศพของเหยื่อไปทิ้ง จะได้นำมาประกอบพิธีกรรมให้ถูกต้อง อย่างไรก็ตามก็มีผู้สูญเสียที่ไม่อยากมาร่วมกระบวนการเพราะไม่อยากเผชิญหน้ากับผู้กระทำผิด (Clark. 2010)

กระบวนการพิจารณาคดีผู้พิพากษาจะอ่านคำพิพากษาในชุมชน ซึ่งสมาชิกในชุมชนจะได้ยินทั้งผู้กล่าวหา ผู้ถูกกล่าวหา การพิพากษาจะขึ้นอยู่กับลักษณะของการฆาตกรรม ความจงใจในการฆาตกรรม โทษที่ได้รับจะมีความแตกต่างกันไป บางกรณีเป็นโทษของการบริการชุมชน (Community Service) เช่น การสร้างถนน สร้างบ้าน โดยไม่ต้องได้รับโทษจำคุก กระบวนการจะให้สมาชิกในชุมชน เหยื่อ กล่าวหาผู้กระทำผิด และฟังการชี้แจงจากผู้ถูกกล่าวหา ผู้พิพากษาเป็นสมาชิกในชุมชน บรรยายกาศจะเน้นให้ผู้กระทำผิดจริง ๆ ยอมรับในสิ่งที่ได้ทำลงไป และสัญญาว่าจะไม่ทำให้เกิดขึ้นอีก เพราะเป็นการต้องมาพิสูจน์ความผิดต่อหน้าคนในชุมชน สังคมวันดาให้ความสำคัญกับครอบครัว และชุมชน ก็เป็นส่วนขยายของครอบครัว รวมถึงเพื่อให้ทั้งชุมชนไม่ลืมกับสิ่งที่เกิดขึ้น (Westberg. 2010)

ภายหลังจากการรับโทษแล้ว การฟื้นคืนดีปรากฏเมื่อผู้ถูกคุมขังพ้นโทษและได้กลับคืนสู่ชุมชน โดยต้องไปเจอกับเหยื่อ ทั้งชุมชนจะรับผิดชอบร่วมกันในการฟื้นคืนดี เมื่อผู้กระทำผิดได้กลับสู่ชุมชนจะต้องแก้ไขกับสิ่งที่ได้ทำให้คนอื่นเจ็บปวด เช่น การไปเป็นแรงงานทำงานให้ผู้ตกเป็นเหยื่อ หรือการจ่ายเงินชดเชยให้ ระบบศาลกาชาชาช่วยให้เหยื่อดำรงอยู่ได้ต่อไป และบังคับให้ผู้กระทำผิดต้องได้รับผลจากการกระทำที่ได้ทำลงไป ชุมชนจะเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมาก จากการรับรู้ รับฟังในการพิจารณาคดี ได้เห็นผู้กระทำผิดมาสารภาพ และร่วมกำหนดอนาคตของผู้กระทำผิดในอนาคต เป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้กระทำผิดและเหยื่อได้มานั่งร่วมกัน เป็นการเปิดพื้นที่ที่ยากมากในการที่ทั้งสองฝ่ายจะได้มาพบกัน มีโอกาสจะได้คุยกัน และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน เหยื่อและญาติต้องการรับรู้ความจริงว่าเกิดอะไรขึ้นกับคนที่รัก โดยการสารภาพจากผู้กระทำผิด เขาต้องการให้ผู้กระทำผิดขอโทษ หรือเสนอว่าจะทำงานชดเชย จะช่วยมาซ่อมแซมหลังคาบ้าน หรือบริการต่อชุมชน เป็นการเปิดพื้นที่ให้ได้คุยกันว่าจะช่วยกันทำอะไรต่อไป การอยู่ร่วมกันต่อไปในอนาคต มีการสร้าง

ความปลอดภัยในสถานศึกษา แม้ว่าจะทำได้ยากในการอยู่ร่วมกับคนที่สังหารคนที่รักของตนไป แต่คนสังหารยังอยู่ แต่สถานศึกษาก็เน้นให้อยู่ร่วมกันให้ได้ต่อไปในอนาคต และเน้นย้ำการให้อภัย เพราะต้องอยู่ร่วมกันต่อไปในอนาคตอีกนาน (Westberg, 2010)

3. คณะกรรมการเพื่อความปึกอกภาพและปรองดอง (The National Unity and Reconciliation Commission-NURC)

ภายหลังจากเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในปี ค.ศ.1994 ทำให้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อความปึกอกภาพฯ ในเดือนมีนาคม 1999 แก้ไขเพิ่มเติมปี 2002 Law NO 35/2002 of 14/11/2002 Modifying And Complementing Law NO 03/99 Of 12/03/1999 Setting Up The National Unity And Reconciliation Commission

ต่อมา ประเทศรวันดาได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2003 ซึ่งมีบทบัญญัติที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการเพื่อความปึกอกภาพฯ ไว้ในมาตรา 178

อำนาจหน้าที่

1. จัดเตรียมและประสานการจัดโปรแกรมเพื่อการสร้างความเป็นเอกภาพและความปรองดองของชาติ
2. พัฒนาวีธีการและเครื่องมือต่างๆในการสร้างความเป็นเอกภาพและความปรองดองของชาวรวันดา
3. ให้การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างความเป็นเอกภาพและความปรองดอง
4. ดำเนินการศึกษาวิจัย จัดเวทีพูดคุย และผลิตสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับสันติภาพ ความเป็นเอกภาพและความปรองดองของชาติ
5. เสนอแนะมาตรการเพื่อลดการแบ่งแยกของชาวรวันดา
6. ประณามและต่อสู้กับการกระทำและข้อความใดๆที่นำไปสู่การเลือกปฏิบัติ และความเกลียดชัง
7. จัดทำรายงานประจำปีและรายงานสถานการณ์ความเป็นเอกภาพและความปรองดอง
8. ติดตามการปฏิบัติตามนโยบายและหลักการความเป็นเอกภาพและความปรองดองของสถาบัน ผู้นำต่างๆ และประชาชน

แนวคิดของคณะกรรมการเพื่อความเป็นเอกภาพ จะไม่เน้นเฉพาะการสร้างความปลอดภัยและความเป็นเอกภาพเฉพาะในช่วงเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ แต่จะเน้นประวัติศาสตร์และเหตุการณ์ต่างๆที่ส่งผลต่อความรุนแรงในสังคมนวันดา (Shyaka. 2004)

การดำเนินงานของคณะกรรมการเพื่อความเป็นเอกภาพและปรองดอง(Shyaka. 2004) คณะกรรมการเพื่อความเป็นเอกภาพ ได้จัดประชุมระดับชาติ 3 ครั้ง ในช่วงเดือนตุลาคม ปี ค.ศ.2000 เดือนตุลาคม ปี ค.ศ.2002 และพฤษภาคม ค.ศ.2004

การประชุมครั้งแรก วัตถุประสงค์ของการจัดประชุมครั้งแรกเป็นการพูดคุยกันถึงความเป็นเอกภาพและความปรองดองในวันดา สาเหตุของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น สถานการณ์ในปัจจุบัน และอุปสรรคที่จะนำไปสู่การสร้างความเป็นเอกภาพ จุดเน้นมี 4 ประเด็นคือ ปัญหาของการปกครองและผู้นำ ปัญหาความยุติธรรม ปัญหาความยากจนและปัญหาการสอนประวัติศาสตร์ในวันดา

การประชุมครั้งที่สอง มีการพูดคุยกันใน 7 ประเด็นคือ ความเป็นเอกภาพและความปรองดอง (ผลลัพธ์) ประชาธิปไตย กระบวนการกระจายอำนาจ ความยุติธรรมในวันดาและศาลกาซา การลดความยากจน รัฐธรรมนูญใหม่ในการสร้างหลักนิติธรรม ยุทธศาสตร์เพื่อนำไปสู่สันติภาพ การสร้างความมั่นคงในวันดาและในทวีปแอฟริกา

การประชุมครั้งที่สาม เป็นการพูดคุยใน 2 ประเด็น คือการเปลี่ยนผ่านสังคมภายหลังจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ด้วยการสร้างความเป็นพลเมืองและระบบศาลกาซา

นอกจากนี้ คณะกรรมการเพื่อความเป็นเอกภาพ จัดค่ายเพื่อความปลอดภัย รู้จักกันในนามอินแกนโด (Ingandos) จัดขึ้นเพื่อคืนผู้ลี้ภัยจากประเทศคองโก และผู้ลี้ภัย รวมถึงกลุ่มขบวนการที่ยอมวางอาวุธ ผู้ที่รอดจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และได้ขยายกลุ่มเป้าหมายไปสู่ พลเรือน นักศึกษา นักโทษจากเรือนจำ เพื่อการให้ความรู้และพูดคุยเกี่ยวกับการสร้างความปรองดองและความเป็นเอกภาพก่อนกลับคืนสู่สังคม ค่ายที่ใหญ่ที่สุดที่สอนเรื่องสันติภาพ การสร้างความปรองดอง และความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน คือเอ็นคัมบา (Nkumba) สนับสนุนโดย United Nations Development Programmed (UNDP) และ the Department for International Development (DFID) ได้สนับสนุนงบประมาณ 10,670,000 ดอลลาร์ให้กับคณะกรรมการ NURC เนื้อหาการเรียนการสอน เช่น ประวัติศาสตร์ทั่วไปของรวันดา ศาล

ภาษา ความขัดแย้งภายในประเทศ สิทธิมนุษยชน ประวัติศาสตร์ของเผ่าพันธุ์วันดา เป็นต้น (Paulson, 2011) อินแกนโดเป็นเครื่องมือในการสร้างความปรองดองในชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศซึ่งดำเนินการโดยชุมชน โดยการร่วมมือกับคณะกรรมการเพื่อความเป็นเอกภาพ ฯ โดยมีจำนวนผู้เข้าร่วมแต่ละครั้งประมาณ 300-400 คน ระยะเวลา 3 สัปดาห์ถึง 2 เดือน ขึ้นอยู่กับเวลาและเนื้อหา (Nantulya, 2005) จุดร่วมในการสอนของแต่ละค่ายคือไม่ให้ชาวรวันดาแบ่งแยกกันอีกต่อไป ไม่ให้ทำตามนโยบายที่เบลเยียมได้แบ่งแยกและปกครองไว้เป็น 3 กลุ่มชาติพันธุ์คือ ฮูตู ตูตซี และทวา แต่มีเพียงชาวรวันดาเท่านั้น (Clark, 2010)

4. การชดเชย (Reparation)

หลังจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ 13 ปี รัฐบาลยังไม่ได้ตั้งกองทุนสำหรับเหยื่อการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เจตนาธรรมของการตั้งกองทุนจะมีขึ้นสำหรับเหยื่อและผู้ถูกกระทำ แต่อุปสรรคที่เกิดขึ้นคือการขาดงบประมาณของประเศรวันดา เนื่องจากต้องใช้งบประมาณในการชดเชยรายละเอียดประมาณ 23,000 ดอลลาร์ กฎหมายการชดเชยให้กับผู้เสียหายดังกล่าวจึงไม่ผ่านการพิจารณา ด้วยเกรงว่าจะไม่สามารถปฏิบัติตามกฎหมายได้ แต่แม้ว่าจะไม่มีกองทุนเงินชดเชย ศาลภาษาก็ได้กำหนดให้มีการชดเชยต่อผู้ที่ถูกกระทำ เช่น กรณีที่สูญเสียทรัพย์สิน ถ้าผู้กระทำผิดไม่สามารถจ่ายคืนทรัพย์สินที่เอาไปได้ ก็ให้ทำงานชดเชยหนี้ หรือมาตรการทางสัญลักษณ์ โดยผู้ที่ให้การสารภาพว่ากระทำผิด จะต้องเปิดเผยว่าสถานที่ใดที่ได้กระทำลงไปในช่วงการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ถ้าต้องการได้รับการลดโทษ ไม่ว่าจะเป็นการที่ผู้กระทำได้นำขึ้นส่วนไปทั้งตามที่ต่างๆ ในส่วน ร่องน้ำ เนินเขา เพราะว่าผู้รอดจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์นอกจากต้องการเงินชดเชยแล้ว ต้องการรู้ว่าศพของผู้ที่จากไปอยู่สถานที่ใด จะได้นำมาประกอบพิธีฝังให้สมเกียรติ ซึ่งศาลภาษาสามารถทำให้รู้สถานที่ซ่อนและนำศพไปทำพิธีได้ (Waldorf, 2009)

โปรแกรมการปลดอาวุธ ปลดประจำการและการกลับคืนสู่สังคม (Disarmament, demobilization and reintegration Program : DDR) เน้นให้อดีตกองกำลังทหารของทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ปลดอาวุธ ปลดประจำการ และสามารถกลับคืนสู่สังคมได้ โดยไม่ต้องรับโทษ ซึ่งเป็นโปรแกรมตั้งแต่ปี ค.ศ.1995-2007 มีระยะเวลาประมาณ 12 ปี โดยเฉพาะให้ทหารเด็กจะได้รับโอกาสในการกลับคืนสู่สังคม ทหารประมาณ 54,000 นายตั้งแต่ปี ค.ศ.1995 ปลดประจำการและกลับคืนสู่สังคมโดยมี The Rwandan Demobilization and

Reintegration Commission (RDRC) ทำหน้าที่พิจารณาการปลดประจำการและกลับคืนสู่สังคมของทหารทั้งสองฝ่ายในสองช่วงคือ 1997-2001 และ 2002-2007 ในช่วงแรกกองกำลัง Rwandan Patriotic Army (RPA) 18,692 นาย ได้รับการปลดประจำการและกลับคืนสู่สังคม โดยมีเงินช่วยเหลือจากต่างชาติและรัฐบาลวันดา ในช่วงที่สอง เป็นการปลดประจำการและกลับคืนสู่สังคมจากการสู้รบใน 7 ประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสงครามคองโก คือ แองโกลาบुरुнді รวันดา อุกันดา สาธารณรัฐแอฟริกากลาง โดยปลดประจำการ 350,000 นายในช่วง 5 ปี สำหรับวันดาได้ใช้งบประมาณในช่วงนี้ 57.3 ล้านดอลลาร์ โดยมีกองกำลัง Rwandan Defence Force (RDF) และ Forces Army of Rwanda (FAR) รวมทั้งสิ้น 20,039 นาย ในช่วงปี ค.ศ. 2002-2006 กองกำลัง RDF จะได้รับเงินช่วยเหลือการปลดประจำการสามเท่าของเงินเดือนๆสุดท้าย รวมถึงได้รับการอบรมในการปลดประจำการ ในเรื่องประวัติศาสตร์วันดา การศึกษา สร้างความเป็นเอกภาพและสมานฉันท์ และการเงิน (Waldorf. 2009)

5. การจัดการกับความทรงจำ (Memory)

การสร้าง ความทรงจำ เพื่อจดจำกับสิ่งที่เกิดขึ้นกระทำได้โดยการสร้างพิพิธภัณฑ์และอนุสรณ์สถาน ไม่ว่าจะเป็นการสร้างภาพยนตร์ วรรณกรรม การประกาศเป็นวันหยุดแห่งชาติ การจัดการกับความทรงจำของส่วนรวม เช่น เก็บกระดูกของเหยื่อไว้บนโต๊ะและชั้นวางของ หรือเก็บชิ้นส่วนที่เหลือไว้ในที่เกิดเหตุเดิม เพื่อให้ชาววันดาเห็นทุกวัน รวมถึง ได้กำหนดวันชาติเพื่อระลึกถึงความสูญเสียที่เกิดขึ้นสำหรับเหยื่อที่ถูกฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ทุกปีจะมีการเลือกสถานที่ใหม่ที่เคยมีเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้น จะมีการขุดศพขึ้นมา และทำพิธีศพอย่างเป็นทางการ ประธานาธิบดีจะเป็นผู้นำทำพิธี ถวายทอดออกอากาศทางโทรทัศน์และวิทยุ โดยเป็นการทำพิธีทั่วประเทศ สถานีวิทยุและโทรทัศน์จัดสรรเวลาให้กับข่าวการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ โดยเฉพาะในเดือนเมษายน เป็นเดือนที่กำหนดจัดงานขึ้นเพราะเป็นเดือนแห่งความสูญเสีย แต่อุปสรรคที่เกิดขึ้นคือ มุมมองของชาวฮูตูลับดูตีที่แตกต่างกันในการจัดการกับความทรงจำ ฮูตูลับดูตีบางคนมองว่าการกำหนดให้เป็นวันชาติ เป็นอุปสรรคในการสร้างเอกภาพ การลืมนัดดีน่าจะเป็นหนทางที่ดีกว่าการจำเหตุการณ์ในอดีต ขณะที่ดูตีบางส่วนก็เห็นว่า การจดจำและพูดถึงเป็นประเด็นทางศีลธรรมที่จำเป็นต้องจัดขึ้น (Zorbas, 2004)

6. หมู่บ้านสมานฉันท์ (Reconciliation Village)

หมู่บ้านสมานฉันท์เกิดขึ้นโดยการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การพัฒนาเอกชน Prison Fellowship International และองค์กรเครือข่าย ดำเนินการจัดตั้งหมู่บ้านสมานฉันท์เป็นการอยู่ร่วมกันระหว่างชาวฮูตูและตุตซีที่ยกตัวอย่างกรณี ชาวตุตซีชื่อแจ็ก เคอสิิน มุกามาเนา (Jaqueline Mukamana) ในช่วงปี ค.ศ.

1994 ครอบครัวเธอถูกสังหารจำนวน 12 คน โดยกลุ่มฮูตูในหมู่บ้าน ไชมีตและตาบเป็นอาวูช ในตอนนั้นเธอไม่ได้อยู่ในบ้านโดยได้ไปรีดนมวัวที่อื่น จึงรอดจากการถูกสังหาร ต่อมาในปี ค.ศ.2005 มุกามาเนาได้ถูกคัดเลือกให้ไปอยู่ที่หมู่บ้านสมานฉันท์ทางตอนใต้ 30 กิโลเมตรจากเมืองหลวง บนเงื่อนไขที่ทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ สมัคใจเห็นด้วยว่าจะอยู่ร่วมกัน ในปัจจุบัน มุกามาเนาได้อาศัยอยู่ร่วมกันกับผู้ที่เคยสังหารครอบครัวของเธอ แต่ก่อนที่จะมาอยู่ร่วมกันได้ ต้องมีกระบวนการการขอรับการให้อภัย โดยผู้ที่เคยกระทำผิดขอภัยต่อ มุกามาเนาและได้บอกถึงสถานที่ที่ได้นำศพไปทิ้งไว้ เพื่อจะได้นำศพไปทำพิธี บรรยากาศในการฟื้นคืนดี เด็กทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ตีกลองและร่วมร้องเพลง เธอให้อภัยและเห็นว่าคนที่สังหารครอบครัวเธอเป็นบุคคลธรรมดาไม่ได้เป็นอาชญากรอีกต่อไป สำหรับเฟเดอริค คาซิเกเวโม (Fredrick Kazigewemo) เคยสังหารตุตซี โดยได้จัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อสังหารตุตซี ใช้อาวุธต่างๆ ตาบ มีด หอก โดยอ้างว่าได้ไปล่าสังหารเพราะรัฐบาลบอกว่าตุตซีเป็นศัตรู เป็นการโฆษณาชวนเชื่อว่ตุตซีเป็นคนเลวและสมควรจะถูกสังหาร แม้แต่ในโรงเรียน ในห้องเรียนฮูตูบอกให้ตุตซียืนขึ้นเพื่อจะได้จำหน่ายได้ คาซิเกเวโม ได้รับโทษ 8 ปีครึ่งในเรือนจำ ได้ออกจากเรือนจำในปี ค.ศ. 2003 เมื่ออยู่ในเรือนจำเขาได้เขียนหนังสือถึงครอบครัวเหยื่อ และเมื่อได้รับการปล่อยตัวเขาได้ไปหาครอบครัวของเหยื่อที่บ้านและขอรับการให้อภัยจากเขา ในหมู่บ้านสมานฉันท์ สถานการณ์ในปัจจุบันทั้งผู้ถูกกระทำและผู้กระทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ทำเกษตรกรรมร่วมกัน โดยได้รับการสนับสนุนแพะ วัว ไก่และสัตว์ต่างๆ (Baddorf. 2010)

7. สาระสำคัญของกระบวนการและข้อตกลงในการสร้างความปรองดอง

ความพยายามในการสร้างสันติภาพในประเทศรวันดามีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์โศกนาฏกรรมของมวลมนุษยชาติในรวันดา สลับกับการสู้รบและพยายามขึ้นมาที่มีอำนาจทางปกครองระหว่าง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ข้อตกลงสันติภาพมีทั้งในช่วงก่อนเกิดเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวตุตซี และภายหลังจากเหตุการณ์โศกนาฏกรรม

ข้อตกลง The Arusha Accords ก่อนที่จะเกิดข้อตกลง Arusha Accords รัฐบาลสตูตูมีอำนาจในการปกครองประเทศ ชาวตุตซีใช้วิธีการต่อสู้กับอำนาจรัฐด้วยการสะสมกำลังสู้รบจากต่างประเทศ ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1992 กองกำลัง Rwandan Patriotic Front (RPF) และรัฐบาลสตูตูได้ลงนามในข้อตกลงหยุดยิง ข้อตกลงสุดท้ายของ Arusha Accords ได้ลงนามในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1993 โดยมีการกดดันจากแหล่งทุนต่างชาติว่าจะยุติการสนับสนุนงบประมาณ ถ้าประธานาธิบดีฮับยาริมานาขาดขวางการปฏิบัติตามข้อตกลง Arusha Accords เป็นการแบ่งอำนาจระหว่างรัฐบาลสตูตูกับกองกำลัง RPF รวมถึงให้กองกำลังของสหประชาชาติ เข้าไปปฏิบัติการกินาโดย UNAMIR โดยจำกัดภารกิจที่การลดอาวุธ ภายใต้ข้อตกลงกำหนดให้กองกำลัง RPF ของตุตซีได้เข้าร่วมในกองทัพรวันดาจำนวน 19,000 คน และตำรวจจำนวน 6,000 คนเข้าร่วมเป็นตำรวจของประเทศ รวมทั้งหมดเป็นจำนวน 40 เบอร์เซนต์ของทหารและตำรวจรวันดา (Waldorf. 2009) ข้อตกลงสันติภาพดังกล่าวยึดหลักแบ่งปันอำนาจ (Power Sharing) ในด้านกองกำลัง

สาระสำคัญของ Arusha Accords คือการให้ผู้ลี้ภัยกลับคืนสู่ประเทศ การยกเลิกการระดมพล และการเลือกตั้งเพื่อหาผู้นำประเทศในปี ค.ศ.1995 โดยการตรวจสอบของกองกำลังสหประชาชาติเพื่อผลักดันให้ข้อตกลงได้รับการปฏิบัติ (Sitkowski. 2006) กลไกของสหประชาชาติ UNAMIR I ได้ถูกตั้งขึ้นมาในปี ค.ศ.1993 ขยายการทำหน้าที่ไปถึงกรกฎาคม ค.ศ.1994 มีกองกำลังทหาร 2,519 กองทหาร จาก 23 ประเทศ แต่ก็ไม่สามารถป้องกันการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ได้ เช่น กองกำลังทหารเบลเยียมถูกฆ่าตายไป 10 นาย ประเทศเบลเยียมก็ถอนกำลังทหารออกไป ต่อมากลไกของสหประชาชาติ UNAMIR II จัดตั้งขึ้นในกลางเดือนพฤษภาคม ค.ศ.1994 กองกำลัง 5,500 กองกำลังได้รับการประกาศให้เข้าไปช่วงปกป้องผู้ลี้ภัยและช่วยเหลือด้านมนุษยธรรม แต่ก็ติดขัดในทางปฏิบัติจากรัฐบาลต่างๆ ที่ไม่ได้ส่งกอง

กำลังเข้าไปช่วย และไม่มีการสนับสนุนด้านอุปกรณ์ทางการทหารจากรัฐบาลต่าง ๆ อย่างเพียงพอ ผลคือไม่สามารถหยุดยั้งการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ได้ ยังคงเกิดความรุนแรงอย่างต่อเนื่องทั้งการสังหารผู้นำทางการเมืองและพลเรือน ต่อมาสหประชาชาติอนุญาตให้ฝรั่งเศสเข้าไปปฏิบัติการซึ่งใช้ชื่อว่า Turquoise Operation สามเดือนหลังจากที่มีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และสร้างพื้นที่ปลอดภัย Turquoise Zone ในตะวันตกเฉียงใต้ของรวันดา เพื่อจะได้ไม่ต้องมีการลี้ภัยเพิ่มไปที่ประเทศซาอีร์และบुरुнді ปฏิบัติการนี้ทำในช่วงที่กลไกสหประชาชาติ UNAMIR II ยังส่งกองกำลังมาไม่ครบถ้วน (Kinloch. 1996)

ข้อตกลง Arusha Accords ต้องถูกยกเลิกไปจากสถานการณ์การสูญเสียชีวิตของประธานาธิบดีรวันดาชาวฮูตูที่เครื่องบินถูกยิงตก นำมาสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในช่วงปี ค.ศ.1994 แต่กองกำลัง RPF ของชาวตุตซี สามารถเข้ายึดเมืองหลวงไว้ได้และจัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นมา แต่ก็สูญเสียชาวตุตซีไปประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์ของประชากรตุตซี (Paris.2004)

ข้อตกลง The Lusaka Accord ภายหลังจากที่รัฐบาลตุตซีขึ้นมามีอำนาจปกครองประเทศ ชาวฮูตูได้ตั้งกองกำลังที่ต่างประเทศเพื่อสู้รบกับรัฐบาล ได้มีความพยายามให้ทั้งสองฝ่ายยุติการสู้รบ โดยทั้งสองฝ่ายร่วมลงนามใน The Lusaka Accord ในปี ค.ศ.1999 สำคัญคือการสร้างกลไก Joint Military Commission (JMC) โดยมีผู้แทนจากรัฐที่เกี่ยวข้อง และมีสหประชาชาติเข้ามาร่วมปลดอาวุธ โดยได้ตั้ง the UN Organization Mission in Congo (MONUC) แต่สุดท้ายคณะกรรมการ JMC ก็ไม่ได้ประชุมกันสม่ำเสมอ รวมถึง MONUC ก็มีความล่าช้าในการเข้าไปดำเนินการ ทำให้ทั้งรัฐบาลตุตซีและคาบิลาผู้นำฝ่ายฮูตียังคงสะสมกองกำลังกันต่อไป การสู้รบก็ยังคงดำเนินต่อไป

ข้อตกลง The Pretoria Accord จากสถานการณ์ที่รัฐบาลตุตซีต้องการปราบปรามกองกำลังของฮูตูที่อยู่ต่างประเทศ จึงได้ส่งกำลังทหารเข้าไปสู้รบในประเทศคองโก จนกระทั่ง ในปี ค.ศ. 2002 มีการลงนามร่วมกันระหว่างรัฐบาลรวันดากับคองโก ข้อตกลงคือทหารของรัฐบาลรวันดา (ตุตซี) ถอนกำลังออกจากประเทศคองโก แลกกับการให้รัฐบาลคองโกขับไล่กลุ่มขบวนการฮูตูออกจากคองโก และสร้างกลไก Third Party Verification Mechanism (TPVM) ตรวจสอบการทำตามข้อตกลง โดยมีการกดดันจากสหรัฐอเมริกาให้ดำเนินการตามข้อตกลง ผลคือ ผู้นำกลุ่มขบวนการฮูตูถูกจับส่งไปรับการพิจารณาคดีที่ศาล

อาญาระหว่างประเทศสำหรับรวันดา และประเทศคองโกเล็กให้ที่พักพิงขบวนการฮูตู แต่แม้ว่าจะมีข้อตกลง Pretoria Agreement ให้ปลดอาวุธและส่งกลับกองกำลังฮูตูมาที่รวันดา ก็ยังมีกองกำลัง 8000-16,000 คนอยู่ในคองโกตะวันออก โดยกองกำลังชื่อ Forces for the Democratic Liberation of Rwanda (FDLR) ซึ่งมีผู้นำบางคนที่เกี่ยวข้องกับการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ แต่ส่วนใหญ่ยังคงดิ้นรนที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ดังกล่าว (Waldorf, 2009)

ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการสร้างความปรองดองในรวันดา

ประเทศรวันดาได้ส่งเสริมความไม่เป็นธรรมในการปกครองมานานับร้อยปีตั้งแต่ยุคจักรวรรดินิยมที่ปกครองรวันดาโดยประเทศเยอรมนีและเบลเยียม โดยยุคแรกเป็นยุคของชาวตุตซีครองอำนาจ แต่เมื่อรวันดาได้รับเอกราชชาวฮูตูสลับขึ้นมาปกครอง จนกระทั่งเกิดการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวตุตซีขึ้นนับล้านคน รัฐบาลตุตซีซึ่งเป็นประชากรส่วนน้อยกลับขึ้นมาอำนาจ จะเห็นได้ว่าการสร้างความปรองดองในประเทศรวันดามีขึ้นได้โดยง่าย จากปัญหาความไม่เป็นธรรมในด้านต่างๆ และเหตุการณ์การสูญเสียครั้งสำคัญของโลก ความสำเร็จที่เห็นได้ชัดชัดเจนคือการหยุดการสู้รบระหว่างเผ่าพันธุ์ และการนำผู้กระทำผิดมาลงโทษตามกระบวนการยุติธรรม โดยเมื่อผู้กระทำผิดถูกลงโทษแล้วสามารถกลับคืนสู่สังคมได้ สามารถอยู่ร่วมกันได้ต่อไปในสังคม แม้กระทั่งการอยู่ร่วมกันในหมู่บ้านเดียวกันระหว่างผู้กระทำและผู้ถูกระทำ ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการสร้างความปรองดองระดับหนึ่งน่าจะประกอบไปด้วย

1. กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์โดยศาลกาซาซา กระบวนการของศาลกาซาซา ในช่วงก่อนการพิพากษาคดี เป็นการให้เหยื่อและผู้เสียหายได้เรียนรู้ความจริงของการเสียชีวิตของคนในครอบครัว และให้โอกาสผู้กระทำผิดได้สารภาพถึงเหตุการณ์ที่ได้กระทำ โดยแสดงความสำนึกผิดและขอรับการให้อภัยจากชุมชน เมื่อผ่านกระบวนการนี้แล้ว ศาลชุมชนกาซาซาก็จะพิพากษาลดโทษให้ผู้กระทำผิดขึ้นอยู่กับการกระทำผิดที่ได้ทำลงไป นอกจากนี้ ศาลกาซาซาได้ใช้กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ภายหลังจากการรับโทษแล้ว การฟื้นคืนดีปรากฏเมื่อผู้ถูกคุมขังพ้นโทษและได้กลับคืนสู่ชุมชน โดยต้องไปเจอกับเหยื่อ ทั้งชุมชนจะรับผิดชอบร่วมกันในการฟื้นคืนดี เมื่อผู้กระทำผิดได้กลับสู่ชุมชนจะต้องแก้ไขกับสิ่งที่ได้ทำให้อีกคนอื่นเจ็บปวด ใช้กระบวนการที่ทำให้ผู้กระทำผิดและเหยื่อได้มานั่งร่วมกัน เป็นการเปิดพื้นที่ ให้ทั้งสองฝ่ายได้มาพบกัน มีโอกาสจะได้คุยกัน และเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกัน

เหยื่อและญาติต้องการรับรู้ความจริงว่าเกิดอะไรขึ้นกับคนที่รัก โดยการสารภาพจากผู้กระทำผิด เขาต้องการให้ผู้กระทำผิดขอโทษ หรือเสนอว่าจะทำงานชดเชย นอกจากที่กล่าวมา ศาลภาษาซาสามารถแก้ไขปัญหาคอนลันคูก คดีลันศาล เพราะว่าความยุติธรรมที่ล่าช้า คือการปฏิเสธความยุติธรรม จากสภาพที่เกิดขึ้นมีผู้ถูกคุมขังลันคูก ประมาณ 120,000 คน ถูกคุมขังในเรือนจำทั่วประเทศ มีคดีถึง 818,564 คดี ซึ่งคงใช้เวลามากกว่า 100 ปี ในการพิจารณา ถ้าใช้ระบบศาลยุติธรรมปกติ ในปี ค.ศ.2009 ศาลภาษาซาพิจารณาคดี 1.1 ล้านคดีที่ค้างคั่งค้างจากเหตุการณ์การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เสรีจัน ระบบศาลภาษาซาช่วยลดสภาพปัญหาการเสียชีวิตในเรือนจำ ปัญหาความเป็นอยู่ในเรือนจำต่ำกว่าความเป็นมนุษย์

2. การผลักดันให้เกิดความเป็นเอกภาพและความปรองดองในสังคมโดยคณะกรรมการเพื่อความเป็นเอกภาพและปรองดอง คณะกรรมการดังกล่าว ได้จัดกิจกรรมต่างๆ ทั้งวิจัย อบรม และประชุม เพื่อวิเคราะห์ถึงรากเหง้าของปัญหา กระบวนการและกลไกในการสร้างความเป็นเอกภาพและความปรองดองให้เกิดขึ้น โดยปฏิเสธการย้ายให้เกิดความรุนแรงในทุกรูปแบบ โดยร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม นอกจากนี้ได้จัดค่ายอินแกนโด เพื่อคืนผู้ลี้ภัยสู่สังคมให้สามารถใช้ชีวิตได้อย่างปกติเหมือนคนธรรมดาทั่วไป ด้วยการให้ความรู้และทักษะในด้านการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยได้ขยายการอบรมและแลกเปลี่ยนความรู้ไปสู่กลุ่มเป้าหมายที่กว้างขวางขึ้นเพื่อกระพือให้ทั้งสังคมครุ่นคิดถึงการข้ามพ้นอดีตอันเจ็บปวดไปสู่อนาคตอันสดใสร่วมกัน

3. การส่งเสริมและสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน ในการจัดตั้งหมู่บ้านสมานฉันท์ เช่น Prison Fellowship International ส่งเสริมให้ผู้ที่เคยกระทำผิดได้มาอยู่ร่วมกันกับผู้ถูกกระทำบนพื้นฐานความสมัครใจว่าจะอยู่ร่วมกัน แต่ก่อนที่จะมาอยู่ร่วมกันได้ต้องมีกระบวนการการขอรับการให้อภัย โดยผู้ที่เคยกระทำผิดขอภัยต่อผู้ถูกกระทำ และญาติ โดยได้บอกถึงสถานที่ที่ได้นำศพไปทิ้งไว้ เพื่อจะได้นำศพไปทำพิธี และเมื่อผ่านกระบวนการเยียวยาแล้ว ได้อาศัยอยู่ร่วมกันต่อไปในหมู่บ้านสมานฉันท์

4. การกดดันจากฝ่ายที่สามให้เกิดสันติภาพ เช่น สหประชาชาติและสหรัฐอเมริกา กดดันให้วันดายุติการสู้รบ นำไปสู่การลงนามและทำตามบันทึกข้อตกลง The Pretoria Accord ยุติการสู้รบในประเทศองโก โดยให้วันดาถอนทหารออกจากประเทศองโก และ

ให้รัฐบาลคองโกส่งกลุ่มขบวนการฮูตูขึ้นสู่กระบวนการยุติธรรม โดยถ้าไม่ทำตามข้อตกลงสันติภาพก็จะไม่ให้การสนับสนุนด้านงบประมาณจากแหล่งทุนต่างชาติ

5. ช่องทางในการกลับคืนสู่สังคม มีการจัดทำโปรแกรมการปลดอาวุธ ปลดประจำการ และการกลับคืนสู่สังคม (Disarmament Demobilization and Reintegration Program) (DDR) เน้นให้อดีตกองกำลังทหารของทั้ง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ ปลดอาวุธ ปลดประจำการ และสามารถกลับคืนสู่สังคมได้ โดยไม่ต้องรับโทษ ซึ่งเป็นโปรแกรมตั้งแต่ปี ค.ศ.1995-2007 มีระยะเวลาประมาณ 12 ปี โดยมีงบประมาณช่วยเหลือจากรัฐบาลรวันดาและต่างประเทศ โดยมีทหารประมาณ 54,000 นายตั้งแต่ปี 1995 ปลดประจำการและกลับคืนสู่สังคม

บทสรุป: บทเรียนสำหรับสังคมไทย

1. ความรุนแรงไม่ใช่ทางออก: ต้องหาทางออกร่วมกันของคนในสังคม

การสู้รบระหว่าง 2 กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศรวันดานั้น ต่อมาเกิดการลุกฮือบานปลายไปสู่ประเทศคองโกอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งมีคนเสียชีวิตหลายล้านคน รัฐบาลตูดซีไม่สามารถเอาชนะปราบปรามชาวฮูตูได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด แต่ละฝ่ายต่างก็มีพันธมิตรสนับสนุนการสู้รบ บางช่วงสถานการณ์การสู้รบเบาบางลงไป แต่ก็มิเหตุการณ์ความรุนแรงสลับอย่างต่อเนื่อง สุดท้ายความรุนแรงก็ยุติลงได้ด้วยการตกลงร่วมกัน การพูดคุยเพื่อยุติการหยุดยิงและมุ่งหน้าสู่อนาคตร่วมกัน โดยมีคนกลางจากสหประชาชาติเข้ามาให้การช่วยเหลือกระบวนการ เมื่อเชื่อมโยงมาที่สังคมไทยจะเห็นได้ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกรณีความเห็นต่างทางการเมือง ไม่ได้มีการสู้รบ ตีดาบหรืออย่างชัดเจนดังเช่นกลุ่มขบวนการในรวันดา โดยมีเหตุการณ์ความรุนแรงถึงขั้นเสียชีวิตไม่กี่ครั้ง และไม่ได้ขยายแนวร่วมไปสู้รบกันในต่างประเทศ แต่มีความสูญเสียเกิดขึ้นในประเทศไทยจากการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างกลุ่ม นปช.และเจ้าหน้าที่ทหารในช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2553 มีผู้เสียชีวิตอย่างน้อย 91 ราย และมีผู้ได้รับบาดเจ็บมากกว่า 1,800 ราย (สถาบันพระปกเกล้า, 2555) การเสียชีวิตและบาดเจ็บดังที่กล่าวมา มีสถานการณ์ความรุนแรงต่ำกว่าในรวันดามาก แต่ความรู้สึกเกลียดชังซึ่งกันและกันเริ่มปรากฏขึ้นและมีแนวโน้มยังคงดำรงอยู่ กรณีประเทศรวันดามีคนเสียชีวิตมหาศาลนับล้านคน แต่สุดท้ายก็จบลงด้วยการพูดคุย การทำบันทึก

ข้อตกลงสันติภาพและการลงโทษผู้กระทำผิดด้วยศาลกาชาชา การสู้รบไม่สามารถนำไปสู่ชัยชนะได้อย่างเด็ดขาด ดังนั้นในกรณีของประเทศไทย การสู้รบก็ไม่ใช่คำตอบ และไม่จำเป็นการยากเกินไปถ้าจะมีกระบวนการพูดคุย นำไปสู่ความปลอดภัยร่วมกันได้ในสังคมไทย

2. จัดความรุนแรงทางวัฒนธรรมจากสื่อต่างๆ

การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวตูดซึ้นับล้านคนนั้นมิใช่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เกิดจากการวางแผนและกระตุ้นอย่างเป็นระบบ มีการบ่มเพาะความรู้สึกเกลียดชังว่าอีกฝ่ายเปรียบเสมือนแมลงสาบที่มีค่าต่ำกว่าความเป็นมนุษย์ สามารถหาการสังหารได้ ผ่านทางสื่อต่างๆ รวมทั้งสถานีวิทยุ เมื่อได้รับการกระตุ้นประกอบกับความรู้สึกที่ชาวฮูตูรู้สึกว่าได้รับความเป็นธรรมในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองจากชาวตูดซึ่ จึงนำไปสู่ความโหดร้ายนาสะพริงกั้ว ที่พลเรือนฆ่ากันเองโดยใช้มีด ดาบเป็นอาวุธ สำหรับสังคมไทยเกิดความสูญเสียในเหตุการณ์ความเห็นต่างทางการเมืองในช่วง 8 ปี ที่ผ่านมามีประมาณ 100 คน ส่วนใหญ่สูญเสียชีวิตจากการกระทำโดยรัฐ และมีบางส่วนจากการสังหารกันเองโดยพลเรือน สิ่งที่น่าหวาดกลัวคือการสังหารกันเองโดยพลเรือนซึ่งแม้ว่ามีเพียงไม่กี่ราย ก็ต้องมีการขจัดเงื่อนไขที่สำคัญที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความรุนแรงคือความรู้สึกว่าไม่เป็นธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมถึงป้องกันขจัดการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกเกลียดชังว่าอีกฝ่ายมีคุณค่าต่ำกว่าความเป็นมนุษย์ ปัจจุบันสังคมไทยมีสื่อเสรีมากยิ่งขึ้น มีทั้งสื่อมวลชนที่นำเสนอข่าวอย่างเป็นกลาง และสื่อมวลชนที่แบ่งขั้วแยกข้างนำเสนอข้อมูลเพียงด้านบวกเพียงด้านเดียวของฝ่ายที่ตนเองสนับสนุน นำเสนอแต่ข่าวด้านลบของฝ่ายตรงข้าม และมีบางสื่อที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกเกลียดชังอีกฝ่าย แต่สถานการณ์ความรุนแรงยังไม่มากถึงขั้นทำให้รู้สึกว่าอีกฝ่ายต่ำกว่าความเป็นมนุษย์ที่ต้องกำจัดให้หมดสิ้นไป การนำเสนอข่าวยังไม่ถึงขั้นทำให้รู้สึกว่าอีกฝ่ายเป็นแมลงสาบหรือเป็นหนูที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อีกต่อไป อย่างไรก็ตาม สื่อใดที่ยั่วยุ หรือส่งเสริมให้เกลียดชังและเกิดความใช้รุนแรงจำเป็นต้องให้ทั้งสังคมเข้ามาวิพากษ์วิจารณ์ติดตามตรวจสอบอย่างใกล้ชิด และมีมาตรการต่างๆ จากทั้งสังคมในการปรับเปลี่ยนให้นำเสนอข่าวในด้านที่สร้างสรรค์

3. ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับการเหยียดยาและการแสดงความรังเกียจ

ในประเทศวันดาหลังจากเกิดความสูญเสียชีวิตนับล้านคน ได้รับการจัดการด้วยวิธีการและกลไกที่หลากหลายเพื่อนำไปสู่ความปรองดองทั้งศาลอาญาระหว่างประเทศ ศาลยุติธรรม และที่เห็นได้ชัดเจนคือกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ด้วยการตั้งศาลพิเศษในชุมชนคือศาลกาซาซา ขึ้นมาแก้ปัญหาตัดสินศาล คนล้นคุก และใช้กระบวนการเยียวยาความรู้สึกร่วมกัน จิตวิญญาณซึ่งกันและกันของผู้กระทำผิดและคนที่ถูกกระทำ นำไปสู่การรู้ความจริงที่เกิดขึ้น และการให้อภัยจากผู้ถูกกระทำ สามารถอยู่ร่วมกันต่อไปได้แม้กระทั่งการอยู่ร่วมกันต่อไปในหมู่บ้านเดียวกัน โดยศาลกาซาซาก็มีได้ทำงานเพียงลำพัง แต่มีการสนับสนุนจากรัฐบาล รวมถึงแหล่งทุนต่างชาติ และองค์การพัฒนาเอกชนของต่างชาติ ผลักดันให้สันติภาพเกิดขึ้นในวันดา แม้กระทั่งการกดดันจากสหประชาชาติให้คู่กรณีทำสัญญาสันติภาพยุติการสู้รบ ในประเทศไทย เมื่อเกิดเหตุการณ์ความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินจากหลาย ๆ เหตุการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองที่ผ่านมา ก็จำเป็นต้องให้ผู้กระทำผิดได้รับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองได้กระทำ (การแสดงความรับผิดชอบทำได้ในหลายรูปแบบ) ผ่านทางวิธีการต่าง ๆ ซึ่งยังไม่ได้ข้อสรุปว่าสังคมไทยจะใช้ทางเลือกใดในการ **แสดงความรับผิดชอบ** และขับเคลื่อนประเทศไปสู่สังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย ตัวอย่างเช่น **กระบวนการยุติธรรมในระบบปกติ** ที่มีอยู่ลงโทษผู้กระทำผิด หรือการใช้แนวคิดของ **กระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์** ที่ให้ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายได้มาพูดคุยกัน มาเยียวยาความรู้สึก มารับรู้อารมณ์ ทัศนคติซึ่งกันและกัน โดยใช้กระบวนการที่รับฟังกันอย่างแท้จริง มีบรรยากาศที่เอื้อให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยและเต็มใจในการพูดคุยกัน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจกัน และแสดงความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้กระทำผิดไป และการให้อภัยจากผู้ถูกกระทำ นำมาสู่ความสัมพันธ์อันดีต่อกันมากยิ่งขึ้น เมื่อได้ผ่านกระบวนการเยียวยาความรู้สึกกันไปแล้ว การพิจารณาโทษก็ยังคงเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษาในกระบวนการปกติต่อไป ซึ่งสังคมไทยก็ได้มีการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ในสังคมไทยอยู่แล้ว โดยเฉพาะในคดีอาญาอันยอมความได้ หรือจะเน้นการให้อภัยโดยยึดหลักศาสนา การจะเลือกใช้แนวทางใดก็ตามที่สำคัญคือ จะต้องเกิดขึ้นจากการเห็นพ้องต้องกันของคนในสังคมเราเอง สำหรับการเยียวยา สามารถกระทำได้ในหลายรูปแบบเช่นกัน ทั้งการชดเชย ชดให้กับผู้เสียหาย เช่น การจ่ายเงินให้แก่ผู้เสียหาย การ

ชดเชยทางจิตใจ อาจทำได้โดยการรักษาทางการแพทย์ การสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้เสียหาย เป็นต้น สำหรับการเยียวยาเงินให้กับผู้ได้รับผลกระทบทางการเมืองอยู่ในขั้นตอนที่รัฐบาลกำลังดำเนินการจ่ายเงินให้แก่ผู้เสียหาย

4. การจัดการกับความจริงที่เกิดขึ้น

ประเทศเวียดนามใช้วิธีการในการค้นหาความจริงและเปิดเผยความจริงที่เกิดขึ้นโดยตั้งศาลกษัตริย์โดยกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้มาเล่าความจริงถึงเหตุการณ์ที่ได้กระทำลงไปให้เหยื่อและทั้งชุมชนได้รับรู้ พร้อมกับการขอโทษแสดงความสำนึกผิด และเมื่อผู้พิพากษาศาลกษัตริย์ได้รับข้อมูลครบถ้วนแล้วก็จะทำการพิพากษาโดยลดหย่อนโทษให้กับผู้มาเปิดเผยความจริง กล่าวได้ว่า คนในชุมชนจะรับรู้ถึงความจริงที่เกิดขึ้น และผู้กระทำผิดก็ยอมเล่าความจริงที่เกิดขึ้นอย่างละเอียดเพื่อแลกกับการได้รับการลดหย่อนโทษที่ได้ทำลงไป

การจัดการกับความจริงของเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ควรดำเนินการตามที่สถาบันพระปกเกล้า (2555) ได้นำเสนอไว้ในรายงานการวิจัยการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ ซึ่งมีข้อเสนอแนะให้

- 4.1 เปิดเผยข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นต่อสาธารณะภายในเงื่อนไขของเวลาที่เหมาะสม
- 4.2 การกำหนดให้การเปิดเผยข้อเท็จจริง เป็นการศึกษาเพื่อเรียบเรียงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต
- 4.3 จะต้องไม่มีการระบุตัวบุคคลในเหตุการณ์ต่างๆ
- 4.4 วัตถุประสงค์ของการเปิดเผยความจริง ต้องเป็นไปเพื่อให้ศึกษาปรากฏการณ์เพื่อให้สังคมได้เรียนรู้บทเรียนที่เกิดขึ้นในอดีต และเป็นการสร้างฉันทามติร่วมกันหามาตรการเพื่อป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้นอีกในอนาคต

4.5 สนับสนุนส่งเสริมบทบาทของ คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริง เพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) ให้ดำเนินการค้นหาความจริงของเหตุการณ์รุนแรงที่นำมาซึ่งความสูญเสียไปแล้วเสร็จภายในระยะเวลาหกเดือน¹

4.6 หน่วยงานของรัฐจะต้องให้ความร่วมมือกับ คอป. ในการตรวจสอบค้นหาความจริง ต้องมีการกำหนดงบประมาณให้เพิ่มมากขึ้นและเพิ่มบุคลากรที่จำเป็น

5. ทางออกของประเทศเกิดจากทั้งสังคมด้วยการพูดคุย

การสร้างสังคมที่นำไปสู่ความปรองดองคงมิสามารถกระทำได้โดยหน่วยงานใดหรือคนใดคนหนึ่งเพียงลำพัง กรณีประเทศรวันดาเองก็มีหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน ประเทศต่างๆ รวมถึงสหประชาชาติเข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุน และมีการหาข้อตกลงร่วมกันถึงวิธีการ และแนวทางในการสร้างความปรองดอง จนกระทั่งได้ข้อสรุปว่าจะต้องหาทางทำให้วันดารวมใจเป็นหนึ่งเดียวกันให้ได้ ไม่มีการแบ่งแยกเขาแบ่งแยกเราอีกต่อไป มีแต่ชาวรวันดาเท่านั้น สำหรับสังคมไทยในการแสวงหาความร่วมมือจากหน่วยงานที่ควรจะมาทำให้เกิดความปรองดองในสังคมไทย ควรเป็นการดำเนินการจากภายในประเทศไทยเอง สิ่งที่สำคัญคือการก้าวข้ามพันปัญหาซึ่งเปรียบเหมือนหลุมดำไปได้นั้น จะต้องเกิดขึ้นจากความเห็นพ้องต้องกันของสังคมเราเอง ทั้งจากผู้นำในระดับบนที่มีอำนาจตัดสินใจทางการเมืองและระดับล่างที่เกิดจากภาคประชาสังคม สำหรับกระบวนการพูดคุยหรือการสานเสวนาควรดำเนินการพูดคุยทั้งในระดับบนและระดับล่าง ระดับบนคือระดับตัวแทนทางการเมืองและกลุ่มผู้มีส่วนได้เสียโดยตรง โดยหาผู้แทนที่ทุกฝ่ายให้การยอมรับร่วมเป็นคณะกรรมการหรือคณะทำงาน โดยมีหน้าที่ในการเอื้ออำนวยให้เกิดการพูดคุยเป็นหลัก ไม่ได้มีอำนาจตัดสินใจหรือชี้้นำการตัดสินใจได้ แต่ช่วยสร้างบรรยากาศให้ผู้ในระดับบนได้มาสานเสวนา มาฟังกัน

¹ บทความนี้ได้เขียนขึ้นก่อนที่คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ (คอป.) จะนำเสนอรายงานฉบับสมบูรณ์เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2555 ซึ่งข้อเสนอของ คอป. มีความสอดคล้องกับบทความนี้ ในเรื่องของการเปิดเผยความจริงแล้วทุกฝ่ายต้องไม่ขยายผลนำไปสู่ความรุนแรง

มาเข้าใจความรู้สึกซึ่งกันและกัน มหาทางออกของประเทศชาติร่วมกัน สำหรับในระดับล่าง เป็นการพูดคุยกับภาคประชาชน เพื่อสร้างบรรยากาศให้ทั้งสังคมไทยตระหนักว่าถึงเวลาแล้วสำหรับการสร้างความปรองดองของคนในชาติ โดยให้คนทั้งชาติได้เข้ามามีส่วนร่วม กำหนดอนาคตของประเทศไทยร่วมกัน สิ่งที่น่าเสนอจากพลังประชาชน จะทำให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีความหวงแหนผลึกต้นให้ประเทศไทยก้าวพ้นจากความรุนแรง ในปัจจุบันมีภาคส่วนต่างๆ ได้พยายามจัดทำเวทีประชาชนเพื่อสร้างความเข้าใจกันและหาทางออกร่วมกันสู่ออนาคตที่พึงปรารถนา ถ้าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิด ต่อเนื่องจริงจัง ก็น่าจะเป็นแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์ให้กับสังคมไทยได้

6. บทที่กข้อตกลงไม่ใช่คำตอบสุดท้าย

การลงนามในข้อตกลงสันติภาพ หรือการทำสัญญากันจากการไกล่เกลี่ยคนกลางที่เป็นลายลักษณ์อักษรไม่ได้หมายความว่าจะไปสู่สันติภาพได้อย่างยั่งยืนเสมอไป กรณีรวนดาที่มีการลงนามในข้อตกลงสันติภาพหลายครั้ง แต่ก็มีกรณีละเมิดข้อตกลงด้วยข้ออ้างต่างๆ การสู้รบยังคงดำเนินต่อไป ทั้งสองฝ่ายต่างสะสมกองกำลังจากต่างประเทศ แม้กระทั่งการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ภายหลังจากการลงนามใน Arusha Accord การตกลงกันเฉพาะกลุ่มผู้นำเพียงบางกลุ่มจึงไม่เพียงพอในการนำมาสู่สันติภาพอย่างยั่งยืน มิเช่นนั้นการสู้รบก็จะดำเนินการต่อไป กระบวนการสันติภาพจะเกิดได้ต้องเกิดจากการพูดคุยกันทั้งสังคมเพื่อนำมาสู่ความปรองดองอย่างยั่งยืน ประเทศรวนดาสามารถก้าวพ้นสภาพความรุนแรงไปได้ ก็ด้วยการตกลงกันของทั้งสังคมในการนำพารวันดาออกจากวังวนของความรุนแรง **บทเรียนสำหรับประเทศไทยที่พื่อนำมาพิจารณาก็คือ ไม่ควรรีบร้อนเห็นแต่การลงนามหรือหาข้อตกลงกันให้ได้ในเวลาอันรวดเร็ว แต่เป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลาในการพูดคุยในการตกลงกันของคนทั้งสังคมทั้งในระดับบนของสังคมและระดับประชาชนทั่วไป การแก้ปัญหาความขัดแย้งที่กลายเป็นความรุนแรงจะมีความยั่งยืนถ้าแก้ไขที่ความสัมพันธ์หรือสร้างสัมพันธภาพของคู่ขัดแย้ง เมื่อเกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกันจะนำมาสู่ความไว้วางใจและนำไปสู่การอยู่ร่วมกันต่อไปของคนในสังคมได้อย่างสันติและเคารพซึ่งกันและกัน**

7. การปรับเปลี่ยนทัศนคติ

การให้ความรู้ และการปรับเปลี่ยนทัศนคติระหว่างชาวฮูตูกับตุ๊ดซี่ ที่ดำเนินการโดยคณะกรรมการเพื่อสร้างความเป็นเอกภาพในวันดา ทำให้เกิดการพูดคุยกันเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติด้านลบในระดับหนึ่ง โดยไม่มองว่าอีกฝ่ายเป็นแมลงสาบ โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือคีนผู้ลี้ภัยกลับคืนสู่สังคม และได้ขยายเป้าหมายไปสู่ทั้งสังคม รวมถึงกลุ่มเยาวชน ให้หลอมรวมความเป็นหนึ่งเดียวกันในสังคมวันดา ไม่มีฮูตูกู ไม่มีตุ๊ดซี่ มีแต่ชาววันดา สังคมไทยน่าจะนำมาเป็นบทเรียนได้ในภาวะเพื่อมสังคมด้วยการพูดคุยกันเพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติด้านลบต่อกัน ลดความเกลียดชังซึ่งกันและกัน โดยมีกลุ่มเป้าหมายทั้งสังคม รวมถึงเยาวชนเพื่อนำไปสู่ความปรองดองร่วมกัน การให้ความรู้และปรับเปลี่ยนทัศนคติทำได้หลายวิธี หลายรูปแบบ และจากหลายหน่วยงาน ไม่ว่าจะเป็นการให้การศึกษาในระบบ นอกกระบบ ในมหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อให้สังคมไทยได้ไปสู่การรวมใจเป็นหนึ่ง ไม่มีคนเสียชื่อเสียง ไม่มีคนเสียดวง ไม่มีคนเสียหลักสี่ มีแต่คนไทยที่อยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย

8. ขจัดรากเหง้าของความไม่เป็นธรรม

การอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้จำเป็นต้องจัดสรรคุณค่า ผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเหมาะสม ในประเทศวันดาจะเห็นได้ว่าการสังคมนิยมความรู้สึกไม่เป็นธรรมมาอย่างยาวนาน เมื่อฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดขึ้นมาอำนาจก็จะกดขี่อีกฝ่าย รวมศูนย์อำนาจการปกครองรวมทรัพยากรไว้เฉพาะพวกพ้องของตน ความรู้สึกว่าอีกฝ่ายเป็นแมลงสาบจึงสร้างขึ้นมาได้ไม่ยากดังเช่นที่ปรากฏในวันดา จึงเป็นบทเรียนให้สังคมไทยได้เรียนรู้ว่า รากเหง้าของความไม่เป็นธรรม จำเป็นต้องได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม จากรายงานแนวทางการปฏิรูปประเทศไทยข้อเสนอต่อพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ของคณะกรรมการปฏิรูป (2554) ได้จัดประชากรออกเป็น 5 กลุ่ม ตามรายได้และการถือครองทรัพย์สินนั้น กลุ่มบนสุดมีทรัพย์สินครัวเรือนถึงร้อยละ 69 ในขณะที่กลุ่มคนต่ำสุดมีทรัพย์สินครัวเรือนอยู่ที่ร้อยละ 1 และส่วนแบ่งรายได้ของกลุ่มรายสุดมีถึงร้อยละ 55 ในขณะที่กลุ่มจนสุดมีส่วนแบ่งเพียงร้อยละ 4.4 ดังนั้น จึงต้องขจัดเงื่อนไขที่จะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมทั้ง

ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ให้ลดน้อยลงที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ สิ่งที่จะควรเกิดขึ้นในสังคมไทยก็คือสังคมต้องมีนิติธรรม ปลอดภัยจากรัฐประหาร มีกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน มีผู้นำที่มีคุณธรรม จริยธรรม ภาครัฐใช้อำนาจได้อย่างเป็นธรรมไม่เกิดการเลือกปฏิบัติ ภาคประชาชนสามารถตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐได้อย่างเต็มที่ สิทธิเสรีภาพของประชาชนได้รับการส่งเสริมและคุ้มครอง จากบทเรียนจากประเทศวันตามาสู่ประเทศไทยนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของพวกเราเองและเพื่อลูก หลานของเราที่จะเจริญเติบโตต่อไปในอนาคตบนพื้นฐานของสันติวัฒนธรรม

ตารางเปรียบเทียบ

กรณีความขัดแย้งในวันดากับกรณีอุตสาหกรรมทางการเมืองที่แตกต่างในไทย

ประเด็น	วันดา	ไทย
1. คู่ขัดแย้ง	ชาติพันธุ์ฮูตู่กับตุตซี	ฝ่ายที่มีอุตสาหกรรมทางการเมืองแบบเน้นประชาธิปไตยเสี่ยงข้างมากกับประชาธิปไตยที่เน้นคุณธรรม
2. ประเด็นขัดแย้ง	ความรู้สึกว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมระหว่างชาติพันธุ์ฮูตู่กับตุตซี	ความขัดแย้งทางอุตสาหกรรมทางการเมืองแบบเน้นประชาธิปไตยเสี่ยงข้างมากกับประชาธิปไตยที่เน้นคุณธรรม
3. ความรุนแรงที่เกิดขึ้น	ปี 1994 (2537) (ระยะเวลา 4 เดือน เสียชีวิตประมาณ 1 ล้านคน) หลังปี 1994 ผู้รบนอกประเทศเสียชีวิตมากกว่า 3 ล้านคน ผู้ลี้ภัยความตายออกนอกประเทศจำนวนมาก	2548-2553 เสียชีวิต 100 คน จากเหตุการณ์หลายครั้ง เดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2553 มีผู้เสียชีวิตอย่างน้อย 91 คน และมีผู้ได้รับบาดเจ็บมากกว่า 1,800 คน
4. ความรุนแรงทางวัฒนธรรมจากสื่อ	บ่มเพาะความรู้สึกเกลียดชังว่าอีกฝ่ายเปรียบเสมือนแมลงสาบ มีค่าต่ำกว่าความเป็นมนุษย์ สามารถทำการสังหารได้ ผ่าน	มีบางสื่อที่กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกเกลียดชังอีกฝ่าย แต่สถานการณ์ความรุนแรงยังไม่มากถึงขั้นทำให้รู้สึกว่าอีกฝ่ายต่ำกว่าความเป็นมนุษย์

ประเด็น	วันดา	ไทย
	ทางสื่อต่างๆ	
5.ความรุนแรงที่เกิดขึ้นกับการเหยียดและการแสดงความรับผิดชอบ	การลงโทษผู้กระทำผิดจากการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวตุตซี ผ่านทางศาลอาญาระหว่างประเทศ ศาลยุติธรรม และศาลยุติธรรมชุมชน(กชาชช)รวมถึงมีการเหยียดทางจิตใจให้กับผู้เสียหาย	อยู่ระหว่างการปรึกษาหารือถึงแนวทางการปรองดองที่ควรจะเป็น (กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้สังคมก้าวข้ามผ่านความรุนแรงไป) โดยได้มีการจ่ายเงินเยียวยาให้กับผู้ได้รับผลกระทบทางการเมืองไปบางส่วน
6.การค้นหาและเปิดเผยความจริง	ค้นหาความจริงและเปิดเผยความจริงที่เกิดขึ้นโดยตั้งศาลกชาชชในชุมชน ให้ผู้กระทำผิดได้มาสารภาพเพื่อรับการลดหย่อนโทษ	คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติกำลังดำเนินการค้นหาและเปิดเผยความจริง ควรมีการเปิดเผยความจริงเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับสังคมไทย (จากรายงานฉบับสมบูรณ์ของ คอป. มีการเสนอให้สร้างความเข้าใจต่อสังคมต่อความจริงของเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้น)
7.ทางออกของประเทศเกิดจากความร่วมมือทั้งสังคมด้วยการพูดคุย	มีการหาข้อตกลงร่วมกันจากคนในชาติถึงการรวมใจเป็นหนึ่งของคนในชาติ	รัฐบาลเตรียมการประชาเสวนาทั่วประเทศ หน่วยงานต่างๆ พยายามทำให้เกิดกระบวนการพูดคุยทั้งระดับบนและระดับล่าง
8.บันทึกข้อตกลงไม่ใช่คำตอบสุดท้าย	มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงสันติภาพหลายครั้ง แต่ก็ยังไม่เกิดสันติภาพ จนกระทั่งใช้กระบวนการตกลงร่วมกันของทั้งสังคม จึงเกิดสันติภาพอย่างยั่งยืน	ไม่ควรรีบร้อนเพื่อให้ได้แต่บันทึกข้อตกลง แต่ต้องเป็นฉันทามติร่วมกันจากประชาชน
9.การปรับเปลี่ยนทัศนคติ	คณะกรรมการ NURC และหน่วยงานรัฐ เอกชนและประชาสังคม	ควรต้องร่วมมือกันทั้งจากภาครัฐ เอกชน และประชาสังคม

ประเด็น	วันดา	ไทย
10. ขจัดรากเหง้าของความไม่เป็นธรรม	ในอดีตเกิดการรวมศูนย์อำนาจการปกครอง รอบทรัพย์สินส่วนตัว เฉพาะกลุ่มตนเอง	ความเหลื่อมล้ำเกิดขึ้นสูง ควรต้องร่วมมือกันทั้งจากภาครัฐ เอกชนและประชาสังคม หน่วยงานที่กำลังขับเคลื่อนเพื่อสร้างความ เป็นธรรมเช่น คปร.

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการปฏิรูป (คปร.). (2554). **แนวทางการปฏิรูปประเทศไทยข้อเสนอต่อพรรคการเมืองและผู้มีสิทธิเลือกตั้ง**. กรุงเทพฯ: บางกอกบล็อก.

สถาบันพระปกเกล้า. (2555). **รายงานวิจัยการสร้างความปลอดภัยแห่งชาติ**. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.

Baddorf, Zack. (2010). **Reconciliation Village Hosts Victims, Perpetrators of Rwandan Genocide**. VOA Newsroom September 18.

Brouwer, Anne-Marie. (2011). **Rwanda's community courts – for punishment or mercy?** . Accessed on 30 November, 2011. From <http://www.observers.france24.com>.

Clark, Phil. (2010). **The Gacaca courts, Post-Genocide Justice And Reconciliation in Rwanda : Justice without lawyer**. New York : Cambridge University.

Dagne Ted. (2011). **Rwanda: Background and Current Developments**. **Congressional Research Service**. Accessed on 1 December, 2011. From <http://www.crs.gov>.

Kinloch , P. Stephen. (1996). **Volunteers Against Conflict** .Tokyo: United Nation University.

Mann, Michael. (2005). **The Dark side of Democracy : explaining ethnic cleansing**. Cambridge, Cambridge University.

- Nardone, Jaclyn. (2010). **Intolerably Inferior Identity: How the Social Construction of Race Erased a Rwandan Population**. Accessed on 20 December, 2011. From [http:// www.monitor.upeace.org](http://www.monitor.upeace.org)
- Nantulya, Paul. (2005). **Evaluation and Impact Assessment of the National Unity and Reconciliation Commission (NURC)**. Accessed on 10 December, 2011. From <http://www.nurc.gov.rw>.
- Paris, Roland. (2004). **At war's end: building peace after civil conflict**. Cambridge, Cambridge University Press.
- Paulson, Julia. (2011). **Education and reconciliation : exploring conflict and post-conflict situations**. London, Continuum International.
- Shyaka, Anastase. (2004). **The Rwandan Conflict Origin, Development, Exit Strategies**. Accessed on 20 December, 2011. From <http://www.nurc.gov.rw>.
- Sitkowski, Andrzej. (2006). **Peacekeeping myth and reality**. Westport, Greenwood Publishing Group.
- Waldorf, Lars. (2009). **Transitional Justice and DDR: The Case of Rwanda**. Accessed on 1 December, 2011. From <http://www.ictg.org>.
- Westberg, M. Megan. (2010). **Rwanda's Use of Transitional Justice After Genocide: The Gacaca Courts and the ICTR**. Accessed on 1 December, 2011. From http://www.law.ku.edu/publications/lawreview/pdf/04-Westberg_Final.pdf.
- Zorbas, Eugenia . (2004). **Reconciliation in Post-Genocide Rwanda**. Accessed on 1 December, 2011. From [http:// www.africalawinstitute.org](http://www.africalawinstitute.org) .